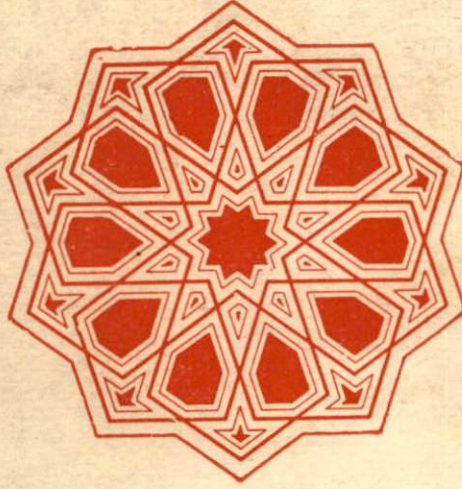

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
ÜÇ AYDA BİR ÇIKAR

C.V, Sa: I-IV

1956

MARS T. ve S. A. Ş. MATBAASI — ANKARA

1 9 5 8

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
ÜÇ AYDA BİR ÇIKAR

I - IV

1956

RESAT QELİK
A.Ü. İLÂHİYAT FAK.
Sınıf I. No 1066

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
Prof. Muhammed T. TANCİ	: Şehristani'nin El-Milel Ve'n Nihal'i . . . 1
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: İdealizmin Çıkmazları 17
Prof. Ahmet CAFEROĞLU	: Azerbaycan ve Anadolu Folklorunda Saklanan İki Şaman Tanrısı 65
Öğ. Görev. Nafiz DANIŞMAN	: Tasavvuf Şiirlerinden Düşündürücü Terçümeler 76
Doç. Dr. Kâmuran BİRAND	: 18. Yüzyıl Fransız Aydınlanma Tarihciliği ve Modern Tarihcilik Karşısındaki Durumu 87
Dr. Necati ÖNER	: Tanzimattan Sonra Türkiye'de İlim ve Mantık Anlayışı 100
Dr. Cavit SUNAR	: İmam Rabbâni'nin Tevhid Görüşüne Genel Bir Bakış. 136
M. Zeki ORAL	: Konya'da Alâ üd-din Camii ve Türbeleri . 144
İbrahim Ağâh ÇUBUKÇU	: Gazzali'ye Göre İbahilik. 165
Prof. James ROBSON	: Sunen'i Ebu Dâvûd Nüshalarının Rivayeti Çeviren: Talât KOÇYİĞİT. 173
Şeyh Muhammed ABDUH	: Tefsire Mukaddime Çeviren: İsmail CERRAHOĞLU. . . . 183
Prof. R. PETTAZZONI	: Din İlminde Tarih ve Fenomenoloji Çeviren: Dr. H. G. YURDAYDIN . . . 189
Öğ. Görev. Nafiz DANIŞMAN	: "Cahiliyye" Kelimesinin Mânâ ve Menşei. . 192
Prof. H. A. R. GIBB	: İslâmiyetin İlk Devirlerinde Hükûmet Müessesesinin Tekâmülü. Çeviren: Dr. H. G. YURDAYDIN 194
BİBLİYOGRAFYA	
Yaşar KUTLUAY	: De Lacy O'Leary, Arabic Thought and its place in History 206
Hüseyin ATAY	: M. Akkad, El-Felsefetü'l Kur'aniye. . . 208
Hikmet TANYU	: Dr. Ziya Dalat, Çocuk ve Genç Ruhı. . . 215
Doç. Dr. Neş'et ÇAĞATAY	: Jacques C. Risler La Civilisation Arabe. . 221

K O N Y A ' D A

ALÂ ÜD-DİN CAMİİ ve TÜRBELERİ

T A R İ H

M. Zeki ORAL

Vakıflar Umum Md. Arşiv ve
Neşriyat Müdürü

DÜRDÜNCÜ BÖLÜM (*)

(Cami ve türbe kitabelerinde adları yazılı ve türbelerde medfun Hükümdarlar)

Buraya kadar Alâ üd-din Camii ve türbelerinin binalarını ve kitabelerini incelemiş olduk, şimdi türbede medfun olan Selçuk hükümdarlarıyla bu binaların yapılmasında ve onarılmasında hizmetleri geçmiş olan hükümdarlar, ümera ve sanatkârları anlatmaya çalışacağız.

1 — Camii yaptıran ve türbede medfun bulunan Selçuk Hükümdarları:

Orta zamanlarda şark âlemi dinî, iktisadî daha bir çok bakımlardan Anadolu ve İstanbul'u ele geçirmek istiyordu. Daha Emevîler, Abbasîler zamanında Anadolu'ya akınlar yapılmıştı. Abbasîlerin askerî kuvvetleri ve kumandanları Türklereydi. Anadolu'nun zaptı için uçlar teşkil olunmuş, bu uçlarda vuruşan gaziler için büyük servetler, arazi ve emlak-den vakıflar yapılmıştı. Büyük Selçuk Devleti İmparatoru olan Çağrı Bey zamanında ve (1015 - 1020) yıllarında Anadolu'ya ilk taarruz başladı. Tuğrul Bey zamanında uzun ve düzgün bir şekilde devam eden bu akınlar Kızılıрмаğın şark kıyılarına kadar gelmişti. Alpaslan zamanında biraz daha şiddetlenmiş olan akınlar 1069 da Konya'ya kadar geldi. Alpaslan'ın 1071 de kazandığı meşhur Malazgirt harbi ve bu harbin sonunda yapılan anlaşmayı Bizanslıların bozması üzerine Anadolu kapıları Türklere büsbütün açılmış oluyordu. Alpaslan ve oğlu Melik Şah meşhur kumandanlarından Artık, Saltuk, Mengücek, Emir Dânişment, Karatekin, İltekin, Tutuk, Afşin ve başka gazilere Anadolu'nun zaptı emri verilmişti. Alpaslan 1072 de Ortaasya'ya giderken Harzem Valisi tarafından öldürüldü. Yerine geçen oğlu Melik Şah Anadolu'nun fethi için babasının zamanında başlayan hareketi durdurmadı. Büyük Selçuk ailesinin ünlü evlâtlarından Kurtulmuş oğlu I. Süleyman kardeşi Mansur kumandasındaki oğuz boyları (33) Urfa üzerinden hareket ederek Konya'yı sardılar. Konya'nın son Bizans valisi Martava Gusta teslim olmaktan başka çare bulamadı. 1077 de Konya ebediyen Türklere geçmiş oldu. Aynı günlerde Konya civarında müstahkem bir

(*) Bu yazının birinci kısmını teşkil eden (Konya'da Alâ üd-din Camii ve Türbeleri. I. yayılar ve kitabeler. Bölüm. 1-3. İlahiyat Fakültesi Türk - İslâm Sanatları Enstitüsü tarafından yayınlanan yıllıkta neşredilmiştir.

(33) Anadolu'ya gelen Türkler en çok Kınık, Bayındır, Afşar, Kayı boylarındandır.

mevki olan Gevela kalesini (34) Bizans muhafızı Romanos Makri'den alarak İznik'e doğru yürüdüler. İki üç sene içinde Konya'dan İznik'e kadar olan saha fetholundu. Bizans İmparatoru her çareye başvurarak Anadolu'yu karış karış müdafaaya çalışıyordu. I. Süleyman ağabeyi Emir Mansur'la geçinemiyordu. Melik Şah tecrübeli kumandanlarından Emir Porsuğu I. Süleyman'a yardım için gönderdi. Bu suretle Mansur bertaraf edilmiş, zaptolunan yerlerin valiliği yalnız I. Süleyman uhdesinde kalmıştı. Melik Şah tarafından gönderilen bir menşurla Süleyman'a (Bilâd'ı-Rum) hükümdarlığı verildi. Bağdat halifesi de ayrıca hil'atlar ve saltanat menşuru göndererek (Sultan) ünvanını verdi. 1079 senesinden itibaren büyük Selçuk devletinden ayrı olarak (Rum Selçukileri, Anadolu Selçukileri veya Türkiye Selçukluları) denilen Türk devleti Anadolu'da kurulmuş oldu. Bu suretle istiklâl kazanan Süleyman Bizansın İmparatorluk kavgalarından istifade ederek 1080 de İznik'i zaptedip Üsküdar tarafına geçti. Boğazdan geçen gemilerden gümrük resmi almaya başladı. Bu sene içinde Çanakkale Boğazı ve İzmir tarafları da fetholundu. 1081 de I. Süleyman şarka döndü. 1083 de Tarsus, 1084 de Maraş, Adana, Kilikya tarafları ve Antakya alındı. Anadolu'nun fethi ikmal edilmiş, Ağrı dağından İstanbul Boğazına kadar olan yerler Türklerin eline geçmişti.

Antakya Prensi, Halep Hükümdarı Şeref üd-devle'ye vergi veriyordu. Antakya Süleyman'a geçince bu vergi Süleyman'dan istendi, reddolunurca Şeref üd-devle Antakya'ya hücum etti. I. Süleyman da Şeref üd-devle'nin merkezi olan Haleb'i kuşattı. Yapılan harpte Şeref üd-devle maktül düştü. Halep Belediye Reisi şehri Süleyman'a teslim etmedi. Suriye Hükümdarı Tutuş'dan yardım istedi. Tutuş ile Süleyman 1086 da harbe tutuştular. Bir rivayete göre I. Süleyman harpte ok isabetiyle şehit oldu. Diğer rivayette kurtuluş imkânı kalmayınca kendini hançeri ile öldürdü. Süleyman'ın cesedi Haleb'e gönderildi. Türbesi sür dışındadır. Bu türbe II. Abdülhamit tarafından tamir ettirilmiştir. Şu tetkikat gösterdi ki Alâüddin türbesinde I. Süleyman medfun değildir. Süleyman'ın oğulları Kılıçaslan ile Kalanaslan tutularak Melikşaha gönderildiler. Anadolu bir vilâyet haline getirilerek vâililiği Emir Porsuğa verildi. Anadolu Melikşah tarafından gönderilen vâlilerle idare olunuyordu. Bu hal bir çok karışıklıklara sebep oldu. Anadolu'daki diğer beyler istiklâllerini ilân ederek hükümdar unvanını aldılar. Bu suretle birinci Selçuk derebeyliği teşekkül etmiş oldu.

I. KILIÇASLAN

Melikşah 1092 de vefat etti. Yerine oğlu Berkyaruk hükümdar oldu. Diğer Selçuk prensleri bunu tanımadılar. Berkyaruk mevkiini tahkim için kendisine bağlı gördüğü şehzadeleri vilâyetlere vali gönderdi. Bu suretle I. Kılıçaslan da Anadolu'ya geldi. Önce bir islahat yaptı. Ümeradan Çakabeyin kızı ile evlendi. Çakabey Kılıçaslan'a kayınpeder olmasından cesaretlenerek kendi başına hareket etmiye başlamış ve İstanbul üzerine yürümüştü. Kılıçaslan da İstanbul ve adaları zaptedebilmek için gemiler yapılmasını emretmiş, diğer taraftan Malatya üzerine giderek muhasara eylemişti. Tam bu sırada yani 1095 te haçlı seferleri başladı. I. Kılıçaslan'ın ardı arası kesilmeyen bu akınlara karşı Anadolu'yu kahramanca müdafa ettiğini, geçtikleri yerleri baştanbaşa haçlılara nasıl bir mezar yaptığını biliyoruz. Sadet harici olduğu için burada tafsilâtına girişmiyeceğiz. Haçlı seferleri Kılıçaslan'a büyük şöhretler kazandırdı. Kendisine (Eb ül-Meğazi) denildi. Haçlı seferleri esna-

(34) Kevele, Kavala, Gevale adlarıyla anılan bu kale eski zamanlardan beri önemini muhafaza etmekteydi. Fatih Sultan Mehmet tarafından pek güç zaptedilmiş ve yıktırılmıştır. Konya mecmuası sayı 5, sayfa 299 da bu kale hakkında fakat daha ziyade tasvirî mahiyette izahat vardır.

sında Emir Dânişment Gazinin esir ettiği Buemont'dan fidyei necat olarak alınan 260.000 düka altın yüzünden Dânişment Gazi ile Kılıçaslan'ın arası açılmıştı. Kılıçaslan Dânişment ülkesine hücum etti. Bu arada (1102) Emir Dânişment vefat etti. Yerine oğlu Gazi Gümüştekin Hükümdar oldu. Kılıçaslan'la barıştı. Haçlı seferleri muvakkaten de olsa durmuş, Anadolu işleri yoluna girmişti. Kılıçaslan Suriye harplerine hazırlandı. Harran haçlılardan geri alındı. 1103 de damadı Emir Balak'ı, Kılıçaslan Suriye harplerine memur etmişti. Urfa Kontu Baldüvin ile Kont Lüselines'i esir ettiler. Kılıçaslan yine garbe döndü. İznik ve civarını tekrar ele geçirdi. 1105 de payitahtını Konya'da kurdu. Bu yıllarda Büyük Selçuk İmparatoru Berkyaruk vefat etti. Kılıçaslan onun yerine geçen Sultan Mehmed'i sevmezdi. Mehmet mevkiini tahkim edince Musul emiri Çekermiş'i azletti. Berkyaruk'un başkumandanı Ayazı öldürttü. Kılıçaslan bu hadiselerden kuşkulanıyordu. Musul halkı yeni vâli Çavlıdan şikâyet ediyorlardı. Eski vâlinin oğlu Zengi Musul'u müdafaa ediyor ve I. Kılıçaslan'dan yardım istiyordu. Kılıçaslan oğullarından Şehinşahı Konya'da, Arapşahı Ankara'da, Mes'ut'u Kayseri'de, Tuğrulaslan'ı Malatya'da bırakarak küçük oğlu Melikşah'la birlikte Diyarbakır'a gitti. Harput, Diyarbakır, Siirt Beyleri etrafına toplandılar. Beraberce İran'ı zaptetmek, Büyük Selçuk İmparatoru Mehmed'i hal'etmek istiyorlardı. Kılıçaslan Diyarbakır'dan Musul'a hareket etti, Musul'u zaptederek kendi adına hutbe okuttu. Sultan Mehmet kendisine taraftar olan ümeraya haberler göndererek Kılıçaslan üzerine yürümelelerini emretti. Kılıçaslan da Anadolu'dan yardım istemekle beraber yanındaki kuvvetle aleyhine hazırlanan orduları ayrı ayrı yerlerde mağlûp etmeyi düşündü. Küçük oğlunu Musul'a bırakarak dörtbin kişilik kuvvetle Suriye'de aleyhine hazırlanan Melik Ridvan ve Çavlı ordusu üzerine geliyordu. Habur nehrini geçip Şemsaniye köyüne gelince Çavlı askeri göründü. 15 Temmuz 1106 da muharebeye başladılar. İlk hamlede Kılıçaslan askeri galip gelmiş ve Çavlı'nın çadırı yıkılmıştı. Sonra Kılıçaslan tarafı mağlûp oldu. Kendisi sarıldı. Kuvvetli bir hamle ile safları yardı, canını kurtarmak için atını Habur nehrine sürdü. Daha genç denilebilecek bir yaşta olduğu halde bu nehirden boğularak vefat etti. Cesedi Meyyafarîkin (35) (Bugünkü Silvan) e getirilerek orada defnolundu. Anonim Selçukname Kılıçaslan'ın av esnasında ad koştururken Şad nehrine düşüp ümera tarafından kurtarıldığı için 527 de öldüğünü ve tabutunun Meyyafarîkine getirildiğini yazmaktadır (36). Kılıçaslan Anadolu'yu yeniden kurtarmış, yaptığı harplerde gösterdiği şecaatler dillere destan olmuştur. Bir aralık Anadolu'ya (Bilad-ı Kılıçaslan) denildi.

K I L I Ç A S L A N o ğ l u Ş E H İ N Ş A H

Kılıçaslan'ın beş oğlu vardı. Bunlardan birisi olan Melikşah Musul'da esir olmuş, Çavlı tarafından büyük Selçuk Hükümdarı Mehmed'e gönderilmişti. Diğer oğlu Tuğrulaslan annesiyle Malatya'da bulunuyordu. Diğerleri de yukarıda yazılan Anadolu vilâyetlerinde idiler. Şehinşah Konya'da hükümdar ilân olundu. Diğerleri oğuz töresince buldukları memleketlerde Melik ünvanını almakla beraber ağabeylerinin sultanlığını tanıdılar. Kılıçaslan'ın ölümü ve oğullarının memleketleri aralarında taksim etmesinden istifade eden Bizans İmparatoru Aleksiyos Komne, Omatyos Klokales kumandasında Anadolu'ya büyük bir ordu gönderdi. Edremit taraflarındaki Türklere büyük zulümler yapıldı. Şehinşah da Hasan Kutluğ adındaki meşhur kumandanını 1109 da 24.000 kişilik bir ordu ile Bizans ordularına karşı gönderdi. Bu harplerde Hasan Kutluğun ihtiyatsızlığı görüldü ve Şehinşah tara-

(35) Bu isim Meyya fârikin şeklinde hareketlenmiştir. Kamus-ı Okyanus Tercümesi cilt 4 sayfa 1189.

(36) Matbu nüsha metin kısmı. Sayfa 37.

findan katlolundu. Bilhassa haçlı seferlerinde büyük yararlıkları görülen Hasan Kutluğın katlinden diğer ümera müteessir oldular. Mes'ut tarafına geçtiler. 1110 da Şehinşah Kilikya Ermenileri üzerine seferler açmış ise de büyük zaferler kazanamamıştı. 1112-13 yıllarında tekrar Bizanslılar ile harpler oldu, kat'i neticeler alınamadı, nihayet sulh yapıldı. Bizans imparatoru tekrar Anadolu'ya hücum ederek Akşehir'e kadar gelmişti. Anadolu'dan toplanan Türk orduları Bizanslıları bir çok telefata verdirek dönmeye mecbur ettiler. Bizanslılarla tekrar sulh yapıldı. Şehinşah bu sefere çıktığı zaman Mes'ut tarafına geçmiş olan ümera başta Hasan Kutluğ'un oğlu Gazi olduğu halde aleyhine tertibata başladılar. Kayseri'de bulunan Mes'ud'un etrafında toplandılar. Mes'ud kayınpederi Melik Gazinin yardımını da temin ederek Konya'ya hücum ettiler. Konya'yı ele geçirdiler, Mes'ud'u hükümdar ilân ettiler. Şehinşah Konya'ya dönüyordu. İleri gönderdiği kuvvetler yolda Mes'ud'un büyük bir ordu ile gelmekte olduğunu gördüler ve Mes'ud'a biat etmekle beraber Şehinşah'a bir isyan alâmeti olmadığını bildirdiler. Şehinşah müsterih olarak yoluna devam ederken, birdenbire kardeşinin askeri ile karşılaştı, harp başladı. Şehinşah'ın kumandanları Mes'ud tarafına geçtiler, başka çare kalmadığını gören Şehinşah Iğın civarında bulunan Tiganiye şatosuna iltica etti. Mes'ut orduları derhal şatoyu muhasara ettiler. Canına dokunulmamak şartıyla Şehinşah teslim oldu, Konya'ya sevkedildi. Gözlerine mil çekilerek sarayın bir odasına kapatıldı. Şehinşah'a bu hayat ağır geliyordu. Sütünesine gözlerinin biraz görmekte olduğunu söyledi. Bu söz kadınlar arasında yayılarak I. Mes'ud'a kadar vardı. Mes'ut Gazi'nin teşvikiyle Şehinşah'ı şehit ettirdi. Konya'da Selçuk sarayında şehit edilen ve dolayısıyla kabri de Konya'da bulunması icabeden ilk Selçuk hükümdarı Şehinşah'tır. II. Kılıçaslan'ın sağlığında yaptırdığı — kitabesiyle sabit olan — türbeyi amcası Şehinşah'ın kabri üzerine kurdurmuş, babası Mes'ud'u da buraya defnettirmiş olması kuvvetli bir ihtimaldir. Bu itibarla Şehinşah'ı Alâ üd-din türbesine konmuş ilk hükümdar olarak kabul edebiliriz.

İ Z Z Ü D - D İ N I. M E S ' U D

Konya'da bugüne kadar yaşayabilen Selçuk eserlerinin ilk kurucusu olarak Mes'ud'u görüyoruz. Bundan anlaşılıyor ki Mes'ut zamanında Anadolu'da imar hareketleri başlamıştır. Mes'ut kayınpederi olan Dânişmendî hükümdarı Melik Gazi ile hoş geçinerek memleketin dahili işlerini yoluna koymaya çalışıyordu. Büyük Selçuk İmparatoru Gıyas üd-din Mehmet uçlarda fütühat yaparak hükümdarlık kurmuş olan Selçuk şehzadelerinin günden güne genişleyen nüfuzunu kırmak için bunların emirleri altındaki ümeraya mensurlar göndermek suretiyle, dahili bozgunluklara sebep oldu. Bu yıllarda Bizans İmparatoru Aleksiyos ölmüş yerine Yuvanis Komnenüs geçmişti. Yuvanis babasının Anadolu'yu Türklerden geri almak hususundaki projelerini tatbik etmek istiyordu. Böylece Anadolu'ya seferler yaptı. (1119-1142) de Bizanslılarla müteaddit harpler cereyan etti. Bazan Bizanslılar Konya'yı muhasara edecek kadar ilerlediler. Bazan Türk orduları İznik'e dayandılar. 1142 de Dânişmendî hükümdarı Melik Mehmet vefat etti. I. Mes'ud Dânişmendîye şehzadelerinin saltanat mücadelelerinden faydalanarak hepsini mağlûp etti. Kendisine tâbi olmak üzere Yağbasanı sıvas'da, Zünnunu Kayseri'de, Ayn üd-devleyi Malatya'da bıraktı. Sene 1143 olmuştu. İkinci haçlı seferleri başladı. Almanya kralı III. Conrad 200.000 kişilik bir ordu ile Anadolu'ya girdi. Mes'ud Bizans İmparatoru ile elbirliği yaparak bu orduyu mahvetti. Bunun arkasından gelen Fransa kralı Lui VII. kumandasındaki haçlıların galesi çıktı. Mes'ut kuvvetleri Fransız ordularını da Babadağında perişan ettiler. 1155 yılında tekrar Bizanslılarla mücadele başladı. Kilikya Ermenileri üzerine akınlar yapıldı. Kilikya harpleri esnasında

orduda veba zuhur etmişti. Konya'ya döndü. Bir yıl sonra tekrar Kilikya seferlerine hazırlanmakta iken 1156 da Mes'ut Konya'da vefat etti. Ve konumuz olan Alâ üd-in türbesine defnolundu (37).

II. KILIÇASLAN

II. Kılıçaslan'ın hükümdar olduğu yıllarda büyük Selçuk devleti sâvvetini kaybetmiş, Selçuk şehzadeleri ümera ve atabeylerin tesirleri altında kalmışlardı. Suriye hükümdarı Nur üd-din Mahmut bir taraftan şark vilâyetlerini elde etmeye çalışıyor, diğer taraftan Dânişmentlilerle diğer Selçuk şehzadelerini Kılıçaslan aleyhine teşvik ve onlarla ittifak ediyordu. Bizans imparatoru da Anadolu'daki bu ihtilâflardan faydalanarak Türkler üzerine hücum hazırlanıyordu. Dânişment hükümdarı Yağıbasan kardeş ve kardeş oğullarını yanına alarak Selçuk illerine hücum etti, Aksaray'a kadar geldi. Kılıçaslan da kardeşleriyle birleşerek 1156 (551 Şabanı) da Aksaray üzerine yürüdü. Yapılan harpte Dânişmentliler mağlûp oldular. Suriye hükümdarı ve Kılıçaslan'ın eniştesi olan Nur üd-din Mahmut Kılıçaslan'ın Dânişmentlilerle meşgul olmasını fırsat bilerek Anadolu'nun cenup taraflarını, Ra'ban, Antep, Maraş gibi şehirleri istilâyâ başladı. Kılıçaslan Maraş'ı geçmiş Antakya'ya gelmişti. Mısır halifesinin veziri Züreyk'in tavassutu üzerine bu iki hükümdar barıştılar. Nur üd-din aldığı yerleri geri verdi. Kılıçaslan Yağıbasan ile de barıştı. Yağıbasan'ın müstakil bir hükümdar olmasına ve namına para bastırıp hutbe okutmasına müsaade olundu. Türk hükümdarları küffar üzerine döndüler. Yağıbasan Trabzon taraflarına, Kılıçaslan Garbî Anadolu'da Bizans şehirlerine hücum etti. Bizans imparatoru Venedik ve Sicilya krallarıyla harp halinde olduğu için Kılıçaslan'dan sulh istedi, 1157 de sulh yapıldı. Kılıçaslan orduları Firuz adındaki kumandan maiyetinde Kilikya'ya hücum ettiler. Firuz Ermeni şehirlerinden bazılarını zaptetmiş ise de bir baskında fazlaca telefât verdi. Bunun üzerine Kılıçaslan bizzat hareket ederek Ermeni kralı Toros'u sulha mecbur etti. Antakya etrafını da vurarak Anadolu'ya döndü. Yağıbasan, Kılıçaslan'dan korkuyordu. Kardeşi Şehinşah ise mutavassıt bir adamdı. Eğer Kılıçaslan ortadan kalkarsa Şehinşahı bertaraf etmek dolayısıyla Anadolu'ya hâkim olmak mümkündü. Yağıbasan işte bu emelin husulü için Şehinşah tarafını tuttu. Bizans imparatoru ile de ittifak ederek ona yardımcı askerler gönderdiler. Kılıçaslan, aleyhindeki bu hazırlıkları duyunca Bizanslılarla ağır bir sulh yaptı. Bütün kuvvetlerini Dânişmentlilerle kardeşleri üzerine çevirdi. İmparatorun sulhü bozarak kardeşlerine yardım ettiğini görünce imparatorla yeni bir sulh yapmak üzere 1160 yılında İstanbul'a gitti, hürmetle karşılandı. Muahedeyi yeniledi. Kardeşleri, Kılıçaslan'ın Bizans imparatorundan yardım alacağını yahut imparatorun bitaraf kalacağını düşünerek Kılıçaslan'la barışmak ricasında bulundular, imparatorun aracı olmasını istediler. Bu suretle Kılıçaslan kardeşleri, Dânişmentliler ve Bizanslılarla anlaşmış oluyordu. Kılıçaslanın bu meşguliyetinden istifade eden Ermeni kralı Toros da Kılıçaslan'la olan sulhünü bozmuş, kardeşini Maraş tarafına göndermişti. Bizansın Kilikya Vâlisi bu hücumu önledi. 1163 de Kılıçaslan Bizans imparatoruna yardım etmek üzere büyük bir ordu göndermişti. İmparator Manuel bu ordu ile Macarlar, Venedikliler üzerine seferler yaptı. Kılıçaslan Yağıbasanı yalnız bırakmak için Anadolu'daki diğer ümera ile akrabalıklar kurmağa başladı. Erzurum

(37) I. Mesut Amasya civarında Simre şehrini kurmuştu. Ölünce buraya yaptırdığı türbeye gömüldü. Hasan Fehmi Turgal. Münecimbâşya göre Anadolu Selçuklileri. Sayfa 14. Ahmet Tevhit. Mesukât-ı İslâmiye Kataloğu. s. 109. I. Mesut zamanında Amasya ve civarında Selçuk hâkimiyeti henüz teessüs etmemişti. Bu itibarla ve Prof. Mükrim'in Halil Beyin ders notlarına dayanarak I. Mesud'un Konya'da medfun olduğunu kabul ediyoruz. Fazla olarak Elveled üş-Şefik'te I. Mesud'un Konya'da medfun bulunduğuna dair sarahat vardır. s. 302.

Meliki Saltuk'un kızını istedi. Gelin alayı Dânişmendiye diyarından geçerken Sivas yanlarında Yağıbasan tarafından tutuldu. Lûtfi Şehnamesine göre adı Şehnaz olan gelini kardeşi Zünnuna verdi. Kılıçaslan bundan müteessir olarak Dânişmendiye üzerine yürümüşü. Yağıbasan Şehinşahla ittifak ederek 1165 yılında Kılıçaslan'ı önce Elbistan sahrasında, sonra Zamantı'da mağlûp ettiler. Bu mağlûbiyetler üzerine Seyhan ve Ceyhan nehirleri menbalarındaki memleketler Kılıçaslan'ın elinden çıkmış oldu. Kılıçaslan Bizans imparatorundan yardım olarak Danişmentlilerle kardeşi Şehinşah'tan bu mağlûbiyetlerin intikamını almak istiyordu. 1167 de Yağıbasan eniştesi Şehinşah ile istişare etmek üzere Çankırıya gitmişti. Orada vefat etti. Cenazesi Niksar'a nakledildi. Bu suretle Dânişmentliler arasında saltanat kavgaları başlamıştı. Kılıçaslan evvelâ Ankara'ya hücum ederek kardeşi Şehinşahı firara mecbur eyledi. 1168 de Erzincan hükümdarı Behremşah da Kılıçaslan'ı hükümdar tanıdı. Kılıçaslan'ın kızlarının birisiyle evlendi. Anadolu'nun büyük bir kısmını elde eden Kılıçaslan Ermenilere yardım ederek Bizans elinde bulunan Kilikya şehirlerini zaptettirdi. Bu iller aralarında taksim olundu. Danişmentliler arasında saltanat kavgaları devam ediyordu. Kılıçaslan bu fırsatı da kaçırmadı. Sivas, Tokat ve Niksar'ı zaptederek oğullarını buralara vâli gönderdi. Dânişmentoğulları Kılıçaslan'ın maiyetine girdiler. Zünnun ise kayınpederi Nur üd-din Mahmud'a sığındı. II. Kılıçaslan Malatya'yı da zaptetti. Kendine tabi olmak şartıyla yine eski hükümdarı Feriduna verdi. Kılıçaslan bu vilâyetlerin zaptıyla bir kat daha kuvvetlenmişti. Bizans İmparatoruna vermediği kabul ettiği vilâyetleri teslim etmekten vazgeçti. 1175 de Bizans İmparatoru Kılıçaslan'ın kardeşi Şehinşaha yardım ederek bir gaile çıkarmak, Eskişehir kale yaparak oradan ileri hareketlerine devam etmek istiyordu. Şehinşah, Kılıçaslan kuvvetlerine mağlûp oldu ise de İmparator Eskişehir kalesini yaparak İstanbul'a döndü. Ertesi yıl Bizans kuvvetleri Anadoluya girdiler. Kılıçaslan diğer müslüman devletlerinin yardımlarını da temin etti. İmparatorun geçeceği yolları tutmuştu. Zibryza geçidinde imparatoru büyük bir baskına uğrattı. Bizanslılar mağlûp ve perişan oldular, tekrar sulh yapıldı. İmparator yaptığı kaleleri yıkaçaktı, sulh şartlarına riayet etmedi. Bunun üzerine 1177 de Kılıçaslan Atabeyi emrine 24.000 kişilik bir ordu vererek Ege denizine kadar olan şehirleri yaktırdı. Bizanslılarla yapılan harplerde Atabey şehit düştü. Bizanslıları böylece mağlûp ettikten sonra Kilikya Ermenileri üzerine seferler açıldı. Suriye hükümdarları ile sulh yapıldı. Tekrar garbe dönülerek Bizans elinde bulunan Uluborlu ve civarını zaptetti. Bizanslılar eline geçmiş olan Kütahya'yı da tahrip etti, Antalya muhasara olundu. Kılıçaslan ihtiyarlamıştı, kötürümdü. Fikrî kudreti ve saltanat aşkı onu harekete getiriyordu. Bizansın dahilî karışıklıklarından istifade etti. Emir Sam adındaki kumandanına bir ordu vererek Bizans ülkelerini tahrip ettirdi. 1187 de memleketi oğulları arasında taksim etti. 70 yaşlarına gelmiş, istirahat çekilmek istemiyordu. Oğulları saltanat kavgasınatutuştular. Babalarını biran evvel bertaraf ederek sultanlığı ele geçirmek sevdasına kapıldılar. Keyhüsrev Bizans imparatoruna isyan etmiş olan Mangafes'in kendisine iltica etmesinden istifade ederek Bizanslılarla resen temaslara başladı. Bu hareketi kardeşlerini gücendirdi. Sivas Beyi Kutb üd-din Melikşah Erzincan emriyle ittifak ederek Konya'yı zaptedip babasını tuttu. Kendisini veliaht yapması için zorladı. Bu esnada Salah üd-din Eyyubî Kudüs'ü zaptetmişti. Kudüs'ü kurtarmak için Avrupa tekrar ayaklandı. Almanya imparatoru Frederik Barbaros büyük bir ordu ile Anadolu'ya girdi. Kutb üd-din Melikşah Konya Akşehir arasında haçlılara pek büyük telefat verdirdi. Fakat mahvedemedi. Fredrik Barbaros Konya'yı zaptetti. Kılıçaslan, oğlu Melikşah'ın muhalefeti yüzünden kendisine karşı harp açıldığını söyleyerek özür diledi. Tarsus yoluyla gitmesini tavsiye etti. Kılıçaslan'a tâbi olmıyan Türk kuvvetleri haçlıları izaç ediyordu. İmparator Tarsus taraflarında Salef nehrinde boğuldu. Haçlı güürültüleri bertaraf

edilince Kutb üd-din Konya'dan babasını da alarak Kayseri'deki kardeşi Melik Nur üd-din üzerine yürüdü (1190). Kılıçaslan bir fırsatını bulup Kayseri Meliki Nur üd-din'in yanına kaçtı. Nur üd-din babasına çok hürmet gösterdi. Kendisini hükümdar tanıdı, namına hutbe okuttu. Fakat çok geçmeden babasının huzurundan sıkılan Nur üd-din onu Kayseri'den çıkardı. Kılıçaslan diğer oğulları yanına giderek misafir kaldıysa da hiç birinden umduğu hürmeti görmedi. Malatya Meliki Muizz üd-din'i kardeşlerinden birisi memleketinden çıkarmıştı. Salâh üd-din Eyyubi'nin yardımıyla tekrar Malatya'yı elde etti. Kılıçaslan'a en sadık olan küçük oğlu Keyhüsrev babası ile birlikte hareket ederek Konya'yı zaptettiler. Aksaray'a gidiyorlardı. Yolda Kılıçaslan vefat etti. Keyhüsrev babasının cenazesini Konya'ya naklederek yaptırdığı türbeye defnettirdi (38). Kılıçaslan oğullarının hepsi sultan ünvanını almış, civar hükümetlerle harp ve sulh yapmaktaydılar. Bu arada Kayseri ve Sivas hâkimi olan Kutb üd-din Melikşah vefat etti (39). Tokat Meliki Süleyman Şah ile An-

- (38) Kılıçaslan'ın Ereğli'de zehirlenerek vefat ettiği, cenazesinin Konya'ya nakledildiği rivayeti de vardır. Anonim Selçukname matbu nüsha sayfa 26.
 (39) Sivas Ulu Camiinin hangi hükümdar zamanında yapıldığı kat'i olarak bilinemiyordu. Bu sene cami tamir olunurken toprak altında kalmış iki Selçuk kitabesi meydana çıkarıldı. Bunlardan birisi camiin 593 tarihinde Melikşah tarafından inşa ettirildiğine dair, diğeri de 609 tarihinde II. Keykâvus zamanına ait yarım bir kitabedir. Bu vesile ile kitabeleri ilim âlemine tanıtmak istedi. İnşa kitabesinin eb'adı 0.92 - 0.52 dir. Üç satırdır. Kalker üzerine Selçukî sülüsü yazılmıştır. Aynen şudur:

1- ام بجمارة هذا المسجد في أيام دولة
 2- الملك العادل قطب [الديناو] الدين ملكشاه
 عز ونصرة [+] بن عزالدنيا والدين
 3- العبد الرجى الى رحمة الله تعالى [قز] يل ارسلان
 بن ابراهيم في سنة ثلث [تسعين] وخمسماية

(*) kelime-i duaiyeleri küçük boyda yazılmıştır.

Diğerinin eb'adı 0.52x0.35 olup aynı cinsten bir taş üzerine nesih ile yazılmıştır. Taşın bazı kısımları aşınmıştır. Bu ikinci kitabenin baştarafı noksandır. Okunabilen yerleri şudur.

.....
 1- الغالب عزالدنيا والدين ابو الفتح كيك [وس]
 2- بن كجسرو [برهان] امير المؤمنين العبد الضع [يفال]...
 3- بن يوسف الى رحمة الله تعالى في سنة تسع وستماية

كتبة محمد زكريا والى
 [1] İşaretli kelimeler kıraktır

kara, Kastamonu tarafları hâkimi olan Mes'ut arasında önce harp, sonra sulh yapılarak Kutb üd-din'in memleketleri aralarında taksim edildi. Bu suretle memleketini genişleten ve kardeşlerinin büyüğü olan Tokat Meliki Süleyman Şah Konya'da hükümdar olan Keyhüsrev'e elçi göndererek Konya'yı teslim ederse diğer memleketlerini kendisine bırakacağını bildirmişti. Keyhüsrev buna razı olmayınca Süleyman Şah Konya'ya hücum etti.

R Ü K N Ü D - D İ N II. S Ü L E Y M A N Ş A H

II. Süleyman Şah Tokat'tan hareket etti. Sivas, Aksaray vilâyetlerini zaptederek Konya'ya geldi, Konya'yı da muhasara etmişti. Kaleyi zaptedemeyince Konya bağlarında tahribata başlattı. Nihayet Konya'luların tavassutu üzerine Keyhüsrev ve çocuklarının hayatına dokunulmamak şartıyla 1193 de kale teslim olundu. Keyhüsrev — İbn-i Bibi'de uzun uzadıya yazıldığı veçhile — diğer kardeşlerinin yanlarında birer müddet kaldıktan ve şahane ikramlar gördükten sonra Bizans imparatoruna iltica etti. Keyhüsrev'in Konya'da bu birinci hükümdarlığı bir sene kadar sürmüştü. II. Süleyman evvelâ Anadolu'da hükümdar olan diğer kardeşlerini birer birer ortadan kaldırdı. Saltıklar elinde bulunan Erzurum'u da zaptetti. Gürcülerle yaptığı muharebede ordusu mağlûp oldu. Konya'ya avdet edildi. Mes'ud Ankara'da tutunmuştu. Erzurum seferinden sonra Ankara muhasara olundu. Üç yıl süren muhasara neticesinde ve 1204 yılında Mes'ud da bertaraf edildi. Süleyman Anadolu'yu bir bayrak altında toplamıştı. Abbasi halifesi ona (Sultan-ı Kahir) unvanını havi bir menşur gönderdi. Kendisi ulema ve şuarayı severdi. Adaletli bir hükümdardı. 601-1204 yılında Konya'da öldü ve babasının yanına defnolundu.

III. K I L I Ç A S L A N

Süleyman Şah vefat edince yerine ümera — Bir rivayete göre onbir yaşlarında, Aksarayıye göre altı yaşlarında bulunan — oğlu III. Kılıçaslan'ı hükümdar tanıdı. III. Kılıçaslan bir kaç ay kadar hükümdarlık yaptı, zamanında Eğrinas zaptolundu. Burada I. Keyhubat tarafından Kubatâbâdın kurulduğunu aşağıda göreceğiz. Kardeşi Süleyman'ın vefatını haber alan I. Keyhüsrev Konya'ya geldi. Kılıçaslan'ı yakalayıp Gevela kalesine gönderdi (40). Kendisi ikinci defa Konya'da hükümdar oldu.

I. K E Y H Ü S R E V

Kardeşi Süleyman Şahın Konya'yı zaptetmesi üzerine Bizans iltica ettiğini yazdığımız I. Keyhüsrev'i Bizans imparatoru çok iyi karşıladı. İmparator Keyhüsrev'i İstanbul civarında bir kale beyinin kızı ile evlendirdi. Frenkler İstanbul'u zaptettikleri zaman Keyhüsrev kayınpederinin kalesinde bulunuyordu. III. Kılıçaslan hükümdar olunca ümera arasında ihtilâf başgöstermiş, Selçuk beyleri arasına girmiş olan Yağbasanoğulları Muzaffer üd-din Mahmut, Zahir üd-din, Bedr üd-din Yusuf başta olmak üzere ümera Keyhüsrev'in İstanbul'dan celbi ile hükümdar olmasını arzu etmişlerdi. Perdecî Zekeriyya'yı (Zekeriyya el-Hacip) İstanbul'a gönderdiler. Zekeriyya rumca, frenkçe bilirdi. Keşiş elbisesine girdi.

(40) Aksarayı tercümesi sayfa 129. Kılıçaslan'ın Gevele kalesinde öldüğünü yazar. Eğer bu doğru ise bu çocuk hükümdarın da Konya'daki türbeye defnedilmiş olması kuvvetli ihtimallerdendir. Yazıcı Ali Selçuknamesi sayfa 206. İbn-i Bibi Tercümesi sayfa 42. Ondan naklen Halil Ethem Kayseriye Şehri sayfa 230. Kılıçaslan'ın bir kaç gün Gevele kalesinde hapsolunduktan sonra Tokat'a gönderildiği yazılıdır. Bu takdirde III. Kılıçaslan'ın mezarını başka taraflarda aramak icabeder. Bu şehzadenin Tokat'taki âk'beti de meçhul olduğu gibi vak'a akabinde Tokat taraflarının I. Keyhüsrev'in küçük oğlu Keykubat'a verilmesi, III. Kılıçaslan'ın âkibeti bütünü şüphe uyandırır. Bu itibarla Aksaray'ının yazdığına doğru nazariyle bakılabilir.

Mavrozomis kalesinde Keyhüsrev'i buldu. Kendisine meseleyi anlattı, beraberce kaçacaklardı. Bizans imparatoru razı olmadı. Konya hududuna kadar olan araziyi imparatora terketmek üzere sözleşerek müsaadesini aldılar. Ve rehine olarak oğulları Keykâvus ve Keybubabı bıraktılar. Zekeriyya bir münasip şekil bularak rehin oğulları da kurtardı, Gıyas üd-din Keyhüsrev'in arkasından yetişti. II. Keyhüsrev Konya'ya yaklaştıkça askeri çoğalıyordu. Konya'yı muhasara ettiler. III. Kılıçaslan Konya askerile mukabele etti. Keyhüsrev mağlûp olarak Ab-ı Germ-İlgın denilen küçük bir kasabaya vardı. O gün Aksaray halkı beylerine karşı hoşnutsuzluk alâmeti göstererek: "— Yaşasın Keyhüsrev!" diye bağıştılar. Bu hadise Konya'da duyuldu. Konyalılar "Biz Keyhüsrev'i Aksaraylılardan daha çok severiz,, dediler. (Gıyas üd-din, Gıyas üd-din...) diye bağırmaya başladılar. Kılıçaslan taraftarlarını Konya'dan çıkardılar. İlgın'da bulunan Keyhüsrev Konya'ya geldi. 1205-1206 yıllarında hükümdar oldu. Büyük oğlu Keykâvusa Malatya'yı verdi. Yanına Mece üd-din İshak'ı tayin eyledi. Diğer oğlu Alâ üd-din Keykubat'a Tokat'ı verdi. Üçüncü oğlu Keyferidun'u başka bir tarafa gönderdi. Etraf hükümdarlarından elçiler armağanlar geldi. Aynı sene içinde Antal'yayı muhasara etti, zaptedemedi. Gözcü askerler bıraktı. Kale içindeki frenklerle, rumlar arasındaki anlaşamamazlıktan istifade ve tacirlerin şikâyetlerini vesile ederek 2 Şubat 603 de Antalya'yı fethetti. 1208 M. 605 H. yılında Ermeni kralı Leon ülkesine gitti, Maraş taraflarını yağmalattı. Farkos şehrini alarak döndü. 1211 de büyük bir ordu topladı. Alaşehir üzerine yürüdü. Hükümdarı Laskaris idi. Laskaris ile Gıyas üd-din tanıştırlardı. Laskaris İstanbul'u frenkler alınca Alaşehir'de hükümet kurmuştu. Hazırladığı ordu ile Keyhüsrev'e karşı çıktı. Alaşehir yanında harbe tutuştular. Gıyas üd-din Keyhüsrev harp esnasında büyük yararlıklar gösteriyordu. Hattâ bir aralık harp sahasında Laskaris'i buldu, ona bir kargı vurarak atından yere düşürdü. Kapı kulları Laskaris'i öldürmek istedilerse de Keyhüsrev razı olmamıştı. Laskaris'in ordusu bozulmuş, Türk askerleri bozulan orduyu kovalamaya başlamıştı. Keyhüsrev yalnız kalmış iki ordudan birinin kaçmasını ve diğerinin kovalamasını seyrediyordu. Bir frenk askeri ansızın arkasında bir süngü saplıyarak atından düşürdü ve öldürdü. Elbiselerini soydu, kaçtı gitti. Laskaris elbiseleri görünce tanıdı, "Bunların sahibi nerede?" diye sordu. Bir takım adamlarıyla Laskaris-te giderek sultanın ölüsünü buldular, Laskaris müteessir oldu. Frenk askerinin derisini yüzdürdü. Keyhüsrev'in ölümü orduya yayılınca, ordusu bozuldu. Bu sefer rum ordusu Türkleri kovalamaya başladılar. Selçuk beylerinden bazıları bu arada Çaşnigir Aybe (Aybey) de esir oldu. Bu esirler sultanın cenazesini yıkadılar, güzel kokular sürdüler, muvakkaten defnettiler. Aşağıda yazılacağı gibi bir müddet sonra Konya'ya götürerek atalarının türbesine koydular. Keyhüsrev için bir çok ağıtlar söylenildi. Salâh üd-din Eyyubî'nin oğlu Melik Efdal da Arapça bir mersiye yazdı. Keyhüsrev doğruluğu, iyiliği severdi. Din adamlarına hürmeti vardı. Şeyh Mece üd-din İshak Şam'da bulunuyordu. Ona bir mektup ve mektuba eklediği bir manzume ile dâvet etti. Kendisi farsça şiirler yazardı. İbni Bibi nüshalarında şiirlerinden parçalar vardır.

I. K E Y K Â V U S

I. Keyhüsrev'in Alaşehir harbinde vefatı duyulunca Konya'daki devlet büyükleri toplandılar. Şehzadelerin hangisini hükümdar yapmak uygun olacağını müzakere ettiler. Reyler İzz üd-din Keykâvus üzerine toplandı. Ümera Konya'dan Kayseri'ye gittiler. Kayseriden bir bölük süvari ile ümeradan birisini Malatya'da vâli bulunan I. Keykâvus'a gönderdiler. Gidenler Keykâvus'a babasının şehit olduğunu, yerine kendisinin hükümdar seçildiğini ve ümeranın Kayseri'de toplanmış bulunduğunu bildirdiler. Keykâvus babasının şadetine

müteessir oldu. Muhafızlarla birlikte Kayseri'ye geldi, orada Selçuk tahtına oturdu. Devlet işlerini düzenledi. Ümeraya vazifeleri taksim olundu. I. Keyhüsrev'in ortanca oğlu Alâ üd-din Keykubat Tokat'da bulunuyordu. Babasının öldüğünü, kardeşinin Kayseri'de hükümdar olduğunu duyunca Tokat askeriyle Kayseri'ye hareket etti. Ermeni kralı ve Erzurum hükümdarı olan amcası Tuğrul Şahı yardıma çağırdı. Beraberce Kayseri'yi muhasara ettiler. Muhasara uzuyor, içeride Keykâvus'un durumu pek müşkül bir hal alıyordu. Bir gün Kayseri'de mahsur bulunan ümera ile istişare ettiler, kurtuluş çareleri aradılar. Nihayet yardıma gelen Ermeni kralını ikna ederek Keykubat'ı yalnız bırakmak için hilelere başvurdular. Keykâvus'un ve hemşiresinin elinde bulunan altın ve cevherleri kral'a getirerek bırakıp gitmesini teklif ettiler. Eline ahitnameler verip ikna eylediler. Ertesi gece Tekfur askerini çekti, memleketine gitti. Bunu gören Tuğrul Şah da muhasarayı bıraktı. Böylece yalnız kalan Alâ üd-din Keykubat Kayseri'den Ankara'ya gelerek Ankara kalesine kapandı. Keykâvus Konya'ya geldi, ümeraya büyük mevkiler verdi. Konya halkına ikramlarda bulundu. Aksaray'a geldi, Aksaraylıları da memnun etti. Keykâvus'un Selçuk tahtına yerleştiğini duyan komşu hükümdarlardan elçiler gelmeye başladı. Önce Ermeni Tekfur Kayseri'de aldığı hediyelerin bir kaç misli fazlasıyla elçisini gönderdi. Alaşehir hükümdarı Laskaris de memlekette esir bulunan Seyf üd-din Aybeyi büyük hediyelerle Keykâvusa gönderdi ve Keykâvusla aralarının bulunmasını rica etti. Aybey vazifesini başarı ile bitirdi. Keykâvus'tan aldığı armağanları Laskaris'e getirdi. Dönüşte I. Keyhüsrev'in cenazesini Konya'ya getirdiler. Yukarıda yazıldığı gibi Alâ üd-din türbesine defnettiler. Keykâvus bu işleri yoluna koyunca 609-1212 yılında Ankara kalesine sığınmış olan Keykubat'ın üzerine gitti. Ankara bir yıl kadar muhasara edildi. Keykâvus'un ikameti için kale dışında saray yapıldı. Beyler de kendilerine ve hayvanlarına yerler yaptılar. Ankara halkı Keykâvus'un kaleyi almadan ayrılmıyacağını görünce Keykubat'a müracaat ederek kalenin harben alınması, hem kendisi, hem şehir halkı için daha hazin neticeler doğuracağını söylediler. Barış çareleri düşündüler. Büyük beyleri Keykâvus tarafına gönderdiler. Beyler Keykâvus'la görüşerek Keykubat'ın hayatına dokunmamak ve Ankara halkına zulüm yapılmamak şartıyla kaleyi teslim edeceklerini bildirdiler. Keykâvus bu teklifleri kabul etti. Kardeşini ve çocuklarını Seyf üd-din Aybey ile Mişar kelesine gönderdi. Keykubat'ın orada her türlü istirahatini temin olundu. Ankaralıları da Keykâvus'a büyük hediyeler takdim ederek yağmadarı kurtuldular. Keykâvus 610 H. (1213) yılında Konya'ya geldi. Konya'da otururken Antalya rumlarının Kıbrıs'tan da yardım alarak isyan ettiklerini oralardaki müslümanlara zulümler yaptıklarını duydu. Büyük bir ordu ile Antalya'ya gitti. Antalya'yı zaptederek, oradaki rum ekseriyetini dağıttı, yerine Türk oymakları yerleştirdi. Antalya'nın idaresini de Mübariz üd-din Ertokuş'a verdi. Ertokuş Selçuk beylerinin ulularındandır. Gelendost ile Eğridir arasında bir kervansaray, Şarkışla'nın Gemerek ile Karaözü arasında Kızılırmak üzerine yapılmış bir köprüsü vardır. 618 tarihli olan köprü kitabesi Sivas müzesine nakledilmiştir.

611 H. yılında Sinop Tekfurundan şikâyetler geldi. Tekfur evvelce vermeyi taahhüt ettiği vergilerini de vermemiş Sinop civarındaki Türk şehirlerine, köylerine akınlar yapmıştı. Önce kuvvetli bir müfreze göndererek Sinop taraflarında yollar açıldı. Tekfur'a ait yerler yağma edildi. Bu öncü kuvvetler arasından seçilen bir kol ile Sinop yanları gözaltına alınmıştı. Bir gün Tekfur'u av eğlencelerinde yakaladılar, durumu Keykâvus'a bildirdiler. Keykâvus büyük bir ordu ile yetişti, Sinop kalesi muhasara ve zaptolundu. Selçuknamelerde bu seferin tafsilâtı varsa da konumuzla alakası az olduğu için kısa kestik. Sinop'tan Samsun'a göç etmek istiyen yerlilere müsaade olurdu. Sinop'a müslüman memleketlerin-

den gelmek isteyenler getirildi. Kiliseler camiye çevrildi. Sinop kalesinin harap burçları Anadolu ümerasına taksim edilerek tamir ettirildi. Hangi burcu, hangi bey tamir etmişse oraya kendi adına kitabeler yazıldı (41). Keykâvus Sinob'un fethini Şey Mevd. üd-din İshak ile Bağdat halifesi Nasır Billâha bildirdi. Kendisine fütüvvet şalvarı (42) ile (Es sultan ül-galip) ünvanını havi ferman geldi. 612 H. 1215 M. yılında Keykâvus Kayseri'deydi. Devlet işleri av eğlenceleriyle vakit geçiriyordu. Kilikya ermenilerinin Selçuk illerine akınlar yaptıkları haberi geldi. Keykâvus, ordularının Yabancı Pazarı ovasında toplanmasını emretti. Oradan da hareket edilerek Ermenilerin Haçin, Çinçin kaleleri zaptolundu, yağmalandı. Halk esir edildi. Ermeni askeri de perişan edildikten sonra memleketleri baştanbaşa tahrip olundu. Keykâvus Kayseri'ye dönmüştü. Ermeni kralı Leon elçiler göndererek sulh istedi. Ermeniler elinde bulunan Sis ve başka bir kaç şehir Selçuklulara verilmek suretiyle sulh yapıldı. Keykâvus 613 yılında kışlamak üzere Antalya'ya gitti. Büyük düğünler yapılarak Erzincan Meliki Fahr üd-din Behramşah'ın kızı Selçuk hatunla evlendi. Salâh üd-din Eyyubî'nin oğlu Melik üz-Zahir Gazi ölmüş Halep küçük bir çocuğun eline kalmıştı. Keykâvus'un kalbine Halep ve Şam'ı almak arzusu düştü. Ordusunu hazırladı, Maraş beyine ferman yazıldı. Yolda Maraş beyi de askeri ile orduya katıldı. Yol üzerindeki Mirziban, Tilbaşir kaleleri alındı. Gazinin oğlu ve annesi Melik Eşref'e sığındılar. Melik Eşref toplayabildiği ordu ile Halep ovasına geldi. Fakat Selçuk ordusu ile başa çıkamayacaklarını düşünerek hile yoluna saptılar. Melik ül-Eşref Anadolu ahvalini bilen ve Selçuk ümerasını tanıyan bir rum casus buldu. Ona talimat verdi. Casus tanıdığı emirin çadırına vardı, kumandanına Selçuk ümerasından bir çoklariyle Melik Eşref anlaşmıştır, harp gününde bu beyler Melik Eşref tarafına geçeceklerdir. Beylere verilmek için hazırlanmış hediyeler, mektuplar karşı dağın yamaçlarına gizlenmiş bulunuyor, durumu hükümdara anlatınız dedi. Kumandan hükümdara casusun sözlerini anlattı, hemen bir bölük süvari ile hükümdarın yakın adamlarından birisi gönderildi. Orada saklanmış olan kervanı, yüklerindeki kumaşları, her şeyi zaptettiler. Katırcıların üzerinde bulunan mektupları da aldılar, hükümdara götürdüler. Keykâvus hayretler içinde kaldı. Beyleriyle aralarında geçen bazı sözler bile mektuplara yazılmıştı. Keykâvus'u şüpheler sardı. Ertesi günü Melik Eşref üzerine iki kumandan emrinde 8.000 kişilik bir kuvvet gönderdi. Melik Eşref çekilmeye başlamıştı. Ordunun kısmı küllisi uzakta olduğunu anlayınca geri döndü. Yapılan çarpışmada Türkler bozuldu, beyler esir oldu. Bu hal Keykâvus'un şüphelerini büsbütün arttırdı. Orduyu alarak Elbistan'a çekildi. Melik Eşref Selçukluların zaptettiği kaleleri geri aldı. Ve esir ettiği Selçuk beylerini serbest bıraktı. Beyler orduya ulaştıkları vakit idam edildiler. Keykâvus Melik Eşref'ten Anadolu beyleri adına yazılmış mektupları kendilerine göstererek hiyanetliklerinin sebebini sordu. Hepsini böyle bir şeyden haberleri olmadığına yeminler ettilerse de dinlenmedi. Bir evde hapsolündular. Onlar içerdeyken eve ateş verdirek yakıldılar. Keykâvus çok geçmeden yaptığı bu faciannın acısını duymağa başladı. Pek çok müteessir oldu, vereme yakalandı. Sivas'tan Viranşehir'e tebdilhavaya gitmişti. Orada vefat etti. Cenazesini Sivas'a kaldırarak sağlığında yaptırmış olduğu Dar üş-Şifanın içindeki türbesine defnolundu. Kendisi gençti, kültürlü, ilme ve âlimlere hürmetkârdı, farsça şiirler söylerdi. Öldüğü vakit ümera toplandı. Erzurum Meliki Kılıçaslan oğlu Tuğrul Şahi, Kayluhisar'daki Keyferidunu padişah yapmak isteyenler olduysa da, Emir-i Meclis, Mübariz

(41) Hüseyin Hilmi Sinop Kitabeleri. M. Şakir Ülkütaşır. Türk Arkeologya, Etnoğrafya Dergisi sayı 5. M. Behçet Türk Tarihi Encümeni Mecmuası yeni seri sayı 4. de bu kitabeler neşredilmiş ise de tashihe şayan eksikler vardır.

(42) Enis ül-Kulûb'de I. Keykâvus'a Fütüvvet şalvarının 607-608 de geldiği kayıtlıdır. Türk Tarih Kurumu Belleteni sayı 27.

üd-din Behram Şah ile Beylerbeyi Seyf üd-din Aybeyin reyine uyararak Alâaddin Keykubat'ın hükümdar olmasında ittifak ettiler.

A L Â Ü D - D İ N İ . K E Y K U B A T

Şehzadeliğinde kendisini Mişar kelesine getiren Seyf üd-din Aybey (Aybe) yanına bir nefer alarak gitti. Keykubat'a kardeşinin vefatını, kendisinin Selçuk hükümdarı olduğunu arzetti. Geçmişte vâki olmuş suçlarının bağışlanmasını rica etti, Keykubat affetti. Beraberce Sivas'a geldiler. Alâ üd-din Keykubat 616 H. 1219 M. yılında ve Sivas'ta hükümdar ilân olundu. Sivas'ta beyler emrinden dışarı çıkmıyacaklarına dair yeminler ettiler. Beraberce yola çıkıp mesire yerlerinde eğlenerek Kayseri, Aksaray üzerinden Konya'ya geldiler (Keykubat'ın bu gelişi İbn-i Bibi nüshalarında pek şairane anlatılmıştır). Keykubat Konya'ya gelince, Konya'daki beyleri, uçlardaki ümerayı ve komşu devlet elçilerini kabul etti. Abbasî halifesi Şeyh Ömer Sühreverdî'yi gönderdi. 617 de Şeyh Sühreverdî büyük merasimle Konya'ya getirildi. Celâl üd-din Karatayın evinde misafir edildi. Ümeradan bazıları ona mürid oldular. Konya'da kaldığı günlerde Alâ üd-din bir kaç kere ziyaretine gitti. Avdette bir kaç saatlik mesafeye kadar uğurladı. Ümera şeyhle hududa kadar gittiler. Keykubat Kayseri'ye gelmiş orada istirahat ediyor, eğlencelerle vakit geçiriyordu. Antalya Beyi Ertokuşu Antalya civarındaki Kalunoros kalesini ve etrafını almağa teşvik etti. Bu kale pek müstahkemi. Fethi Selçuk hükümdarlarından hiç birisine nasip olmamıştı. Keykubat ordularını toplayarak Konya'ya geldi. Oradan Antalya sahillerine indiler, kaleyi muhasara ettiler. Kolay kolay zaptolunamıyordu. Nihayet kale beyi ve İskender zamanından beri burada müstakil yaşayan bir sülâlenin evlâdı bulunan Kirfardires aman diledi, canına, malına ve evlâtlarına dokunmamak şartıyla kaleyi teslim edeceğini bildirdi. Dileği kabul edilerek kendisine Akşehir dirlik olarak verildi. (Kalunoros) un yerinde yeni bir şehir kuruldu. Adına Alâ üd-din sıfatına izafeten Alâiye denildi. Kalesi onarıldı, oraya Türklerden kabileler, kalesine muhafızlar yerleştirildi. Antalya'ya gelirken Alâra kalesi de zaptedildi, o sene kış Antalya'da geçirildi. Bahar'da Konya'ya gelmişlerdi. Bağdat halifesinden İbn-i Cevzi'nin elçi olarak geldiği haber alındı. Ona da bir çok ihtiramlar gösterildi. Halife Bağdat'ı Moğollara karşı müdafaa etmek için 5,000 süvari istemişti. Baha üd-din Kutluca kumandasında istenilen asker gönderildi. Fakat Moğollar Bağdat'a hücum etmekten vazgeçmiş oldukları için Anadolu askerine ihtiyaç kalmadı, memleketlerine döndüler. Ümeradan Çaşnigir Aybe, Emir Ahur, Zeyn üd-din Beşare, Emir i-Meclis, Mubariz üd-din Behramşah, Beylerbeyi Baha üd-din Kutluca hükümdara karşı saygısızlık göstermekte, kendi reylerine göre hareket etmekte idiler. Aynı zamanda Keykubat'ın etrafını alan diğer beyler de bunların mevkilerine gözdikmişler, bertaraf etmek istiyorlardı. Bunlar Kayseri'de tutularak birer suretle öldürüldüler. Keykubat Konya'ya gelmiş gönül hoşluğu içinde yaşıyor. Kışları Antalya'da geçirir, yazları da Konya ve Kayseri'de otururdu. 1227 yılına kadar böylece geçti. Bundan sonra büyük fütuhât başladı. Şöyle ki Diyarbakır Meliki Mes'ut Keykubat adına hutbe okutmakta iken, Şam Meliki Melik ün-Nasır ile ittifak etmiş Keykubat'tan yüz çevirmişti. Keykubat Mübariz üd-din Çavlı ile Eset üd-din Ayas kumandasında ordular sevkederek Diyarbakır, Kâhta ve Çemişkezek kalelerini zaptettirdi. Musul Beyi Melik ül-Eşref'ten gelen yardımcı ordularla Mes'ud'un askerleri, Selçuk ordularına mağlup oldular. İbn ül-Esir'de bu vaka şöyle yazılmıştır. Ona göre Mes'ut önce Musul Meliki Eşref'le, sonra Celâl üd-din Harzemşah'la ittifak etmiş ve Harzemşah'a yardım etmiş olduğu için Melik Eşref Keykubat'ı Diyarbakır taraflarının zaptına teşvik eylemişti. Sonra dönmemesini teklif etmiş ise de Alâ üd-din dönmemiş ve oraları zaptetmişti. Neticede sulh ya-

pılarak memleketleri tekrar Mes'ud'a bırakıldı. 1227 yılında Alâ üd-din Şam Meliki Melik ül-Âdil oğlu Melik-i Muazzam'ın kızı Melike-i Âdile ile evlendi. Düğün Malatya'da yapıldı (Düğün ve bu arada Keykubad'ın hastalığı İbn-i Bibi nüshalarında mufassalan yazılıdır). Düğünden avdet edildiği vakit Kayseri civarındaki Kubadiye saraylarında bir müddet ikamet olundu (43). Bu sene içindeydi. Soğdak, Ermenistan, Antalya taraflarından gelen tüccarlar oralarda soyulduklarını Alâ üd-din Keykubad'a şikâyet ettiler. Keykubat tüccarların zararlarını devlet hazinesinden ödettirdi. Soğdağa Hüsam üd-din Çoban kumandasında ve deniz yoluyla bir ordu gönderdi. Hüsam üd-din Çoban'ın geldiğini duyan Kırmılılar Kıpçak ve Ruslarla ittifak ederek Anadolu askerine karşı koymağa hazırlandılar. İlk çarpışmalarda Anadolu askerinin kudreti anlaşıldı. Rus ve Kıpçak askerleri memleketlerine döndüler. Soğdak askeri de kalelerine kapandı. Kale günlerce muhasara edildi. Nihayet huruç hareketi yapan Soğdaklıların önünden çekilen Anadolu askerinin bir çevirme hareketiyle düşman perişan edildi, Kale zaptolundu. Tüccarların malları alındı. Kiliseler yerine mescitler yapıldı. Yıllık vergi vermek suretiyle sulh edilerek dönüldü. Mübariz üd-din Çavlı ile Eset üd-din Ayaz Ermenistan'ın fethine gönderilmişti. Ermeni kralı frenklerden aldığı kuvvetlerle birlikte Anadolu askerine karşı koymak istedi. Yapılan harpte önce galip görünüyordu. Fakat neticede mağlup oldu. Evvelce vermediği vergilerin iki katı ile tüccarlardan aldığı malları tediye etmek şartıyla sulh yapıldı. Ermenilerden alınan kaleler tamir edilerek idaresi Kamer üd-din Lâlâya verildi. Sonraları buralara Kamer üd-din ili denildi (44). Antalya taraflarında rumlar, frenkler elinde kalmış kırk kadar kale vardı. Mubariz üd-din Ertokuş kumandasında gönderilen üçüncü ordu buraları zaptederek kaleleri tahkim etti. İçlerine Türk askeri yerleştirildi. Bu muzaffer kumandanlar dönüştü hükümdar tarafından taltif edildiler. 625 yılındaydı. Erzincan tarafları zaptolundu. Erzincan Meliki Fahr üd-din Behramşah Selçukilerle iyi geçinir, akrabalık tesis ederdi. Behramşah ölünce yerine geçen oğlu Alâ üd-din Davud bilgili bir zat olmasına rağmen idaresizdi. Devlet büyüklerini gücendirdi. Kendisinden kaçan ümera Keykubat'a sığındılar. Keykubat bunları çok iyi karşıladı. Kendilerine yüksek rütbelere malikâne verildi. Bundan kuşkulanan Davud Şah da Keykubad'ı ziyaret ederek iltifatlar gördü. Emniyet içinde memleketine döndü. Alâ üd-din Davud'un tecrübesiz ümerası onu Keykubad'ın aleyhine teşvik ediyorlardı Davud'da onların sözlerine uyarak Erzurum Meliki Cihanşah, Celâl üd-din Harzemsah ve Musul Beyi Melik Eşref ile Selçukiler aleyhine ittifaklar hazırladı. Bunu duyan Keykubat kuvvetli bir ordu ile ansızın Erzincan üzerine yürüdü. Davud'un harbe hazırlanmasına, bir kaleye kapanmasına bile meydan vermeden tutuldu. Müttelikleri de yardıma gelmediler. Davud Şah Erzincan'dan alınarak Akşehir'de ikamete memur edildi. Orada mütevaziane bir hayat geçirdi. Ve öldü. Keykubad Erzincan'ı oğlu Gıyas üd-din Keyhüsrev'e verdi. Yanına büyük kumandanlarından Mübariz üd-din Ertokuş'u Atabey tayin eyledi. Muzaffer üd-din'den Kigonya (Şibin Karahisar) ın alınmasını, Erzurum üzerine akınlar yapılmasını da emretti. Ertokuş Erzurum üzerine akınlar yapmaya başlayınca, Cihanşah bu hücumların durdurulmasını Keykubad'dan istedi, ricası kabul edildi. Ertokuş Kigonya kalesini muhasara etti. Kale beyi Muzaffer üd-din Mehmet ve oğulları teslim oldular. Kendilerine Kırşehir dirlik olarak verildi. Orada huzur içinde yaşadılar. Kigonya'da Selçukilerin bir vilâyeti haline geldi. 1229 yılında Erzurum Beyi Rükü üd-din Cihanşah Celâl üd-din Harzemsah'ı teşvik ederek Ahlat'ı zaptettirmişti. Keykubad Celâl üd-din'e elçi göndererek Ahlat'ı bırakmasını bildirdi.

(43) Kubadiye'nin mevki ve harabeleri tarafımdan bulunmuş, buna dair bir makale yayınlanmıştır. Türk Tarih Kurumu Belleteni sayı 68, sayfa 501 - 517.

(44) Ankara Ahi Şeref üd-din türbesinin avlu kapısı üzerine konmuş Kamer üd-din'e ait 606 tarihli bir kervansaray kitabesi vardır. Kitabede Kamer üd-din Kaymaz yazılıdır.

Celâl üd-din ağır bir cevap verdi. Bunun üzerine Keykubad Melik Adil oğullarından Melik Eşref'i yardıma çağırıldı. Şam'dan gelen ordu ile hareket ederek Yassıçemen'e vardı. Celâl üd-din Harzemşah Erzurum Meliki Rükü üd-din Cihanşah'la beraber orada bekliyordu. 22 Ramazan 627 de (45) iki ordu karşılaştı. Selçuklu ordusu galip geldi. Bozulan Harzemşah ordusu dağıldı. Kendisini de bir köyde yakalayıp öldürdüler. Cihan Şah ve kardeşi, Melik Eşref'in yardımıyla affedilerek kendilerine Aksaray ve Eyüphisar tarafları ikta' edildi. Erzurum'a Mübariz üd-din Çavlı vâli tayin olundu. Bu muvaffakiyet üzerine Keykubad Konya'ya geldi. Yazları Konya ve Kayseri'de ve yeniden yaptırdığı Kubadâbât'ta (46) kışlarını Antalya ve Alâiye'de geçiriyordu. 629 yılına kadar böylece devam etti. Bu sırada Moğolların Sivas çevresini talân ettikleri haberi geldi. I. Keykubad Kemal üd-din Kâmyar kumandasında bir ordu gönderdi. Kemal üd-din Sivas'a varmadan Moğallar çekilmiş idi. Kâmyar Erzurum'dan Sivas'a hareket etti. Orada Çavlı ile istişare ederek Moğolların Selçuk ülkesi üzerine gitmesini teşvik eden Gürcü kralının memleketlerini yağmaladı. Kırk kadar kale zaptetti. Gürcü Melikesi kızını Keykubad'ın oğluna vermek suretiyle sulh yapmak istiyordu. Kemal üd-din durumu Keykubad'a bildirdi. Teklifleri kabul olundu. Kemal üd-din Kâmyarı Harzemşah orduları ve muhacirlerinin akınlarından harap olmuş bulunan şark vilâyetlerine gönderdi. Oralarının alınması ve yıkılan yerlerin onarılmasını ferman eyledi. Kemal üd-din buralarda meşgul iken Keykubad Sahip ile bir heyet daha yola çıkardı. Oraların onarılmasını yapacaklar, arazi ve nüfuslarını yazacaklardı. Öylece yapıldı. O iller Sinan üd-din Kaymaz'a verilerek avdet olundu.

Sinan üd-din Kaymaz şark vilâyetlerinde başı boş kalmış olan Harzem Beyleriyle görüştü. Onları Selçuk illerinde yerleştirmeye razı etti. Maiyetleriyle birlikte Keykubad'a gönderdi. Keykubad memleketine sığınmış olan bu Türk kuvvetlerini iyi karşıladı. Harzem Beylerinden Kırhan'a Erzincan'ı, Berkehana Amasya'yı, diğerlerine Niğde ve Lârende'yi verdi. 630 yılında Mısır ve Şam hükümdarı Melik ün-Nasır'ın büyük bir ordu ile Selçuk illerine geldiği duyuldu. Keykubad, ordularıyla karşı çıktı. Akgeçit mevkiinde harboldu. Günlerce devam eden bu savaş neticesinde Selçuklular galip gelmekteydi. Mısır ordusu çekildi. Selçuk orduları Mısırlıları takip etmediler. Malatya'ya geldiler. Harput Beyi, Melik ün-Nasır'la ittifak etmiş, Mısırlıların bu akını onun teşviki yüzünden olmuştu. Mısırlılar ricat ederken Harput'a yardımcı asker bile bırakmışlardı. Keykubad askeri Harput kelesini muhasara ve zaptetti. Mısır askerleri ancak canlarını kurtarabildiler. Böylece Harput da bir Selçuk vilâyeti haline girdi. Keykubad Konya'ya geldi, Kış geçirmek üzere Antalya'ya gitti. 631 yılında Melik ün-Nasır'ın ülkelerinden Harran, Raka ve Raha kaleleri zaptedilmek üzere Kemal üd-din Kâmyar kumandasında bir ordu gönderildi. Bazı kaleler zaptedilerek avdet olundu. Bir sene sonra (632 de) Diyarbakır'ın zaptı için ordular gönderildi ise de etrafı yağmalandı, fakat merkezi zaptolunamadı. Bu yıl içinde Moğol Kağanı Oktay Kağandan I. Keykubad'a Şems üd-din Kazvinî elçi olarak geldi (47). Kağan askerlerinin hücumundan memleketlerini kurtarabilmeleri için Keykubad'ın kendi emri altına girmesini istiyordu.

(45) Bu tarih Elveled üş-Şefik'de 628 gösterilmiştir. s. 296.

(46) Kubadâbât'ın yeri bilinmiyordu. Son asır tarihçileri onu Kayseri'de, Erzincan'da ve başka yerlerde göstermekte idiler. Geçen yıllarda yaptığım araştırmalarla Kubadâbât'ın Beyşehir gölünün batı sahillerinde ve şimdiki Hoyran köyü yanında olduğu meydana çıktı. Yapılan hafriyatta pek nadir Selçuk çinileri bulundu. Kubadâbât hakkında bir kitap hazırlanmaktadır. Bu konuya dair Anıt Dergisi sayı 10, İlâhiyat Fakültesi Dergisi 1953, sayı 2-3, Tarih Kurumu Belleteni sayı 66, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Dergisi sayı 146 da neşriyatım vardır.

(47) Şems üd-din Kazvinî ile oğlu ve kızının mezarları Konya'dadır. Mezar taşları ve Şems üd-din Kazvinî ve elçiliği hakkında mufassal malûmat için Anıt Dergisi sayı 1, sayfa 17 ye bakınız. İbn-i Bibi tarihinin hitam tarihini de bu makalem aydınlatmıştır. İslâm Ansiklopedisi cilt 5, sayfa 713.

Keykubad elçilerden izahat aldıktan sonra armağanlar hazırladı. Kağanın emirlerini kabul etiğine dair cevap yazdı. Elçiler daha yola çıkmadan aşağıda yazılacağı gibi Keykubad vefat etti. Keykubad'ın vefatı haberi Oktay Kağan'a erişince "kıran kıran kıran!.." diyerek teessürlerini anlattı. Keykubad'ın yerine geçen oğlu Keyhüsrev'in hediye ve armağanlarını kabul etti. Keykubad'ın, Kayseri'deki Kubadiye saraylarında vefat ettiği vakit:

1 — Büyük oğlu Mahperi hatundan doğmuş olan Keyhüsrev'in Erzincan hükümdarlığına tayin edilmiş ve gönderilmiş olması; (ki bayramı kutlamak münasebetiyle gelmiş ve bu vaka günlerinde Kayseri'deydi),

2 — Şamlılara mensup ve Melik-i Muazzam'ın kızı Melike-i Âdile'den doğmuş ve henüz çocuk denilecek bir yaşta bulunan İz üd-din Kılıçaslan'ın veliaht gösterilmesi,

3 — Suriye'nin Melik Eşref ve Melik ün-Nasır elinden alınması için hazırlanmış bir ordunun harekete müheyya bir halde bulunması gibi üç büyük siyasi mesele mevcuttu. Tarihler Keykubad'ın zehirlenmiş olduğunda müttefiklerdir. Selçuknameler Çaşnigir Nasır üd-din'in getirdiği taze pişmiş tavuk etinden — av eti değil — bir iki lokma alır almaz zehirlenme başgösterdiğini yazar (48). Bu tavuk eti matbahta bayatlandığı için kendiliğinden kokmuş, zehirlenmiş, dolayısıyla Keykubad'ı zehirlemiş olduğunu kabul etmek biraz saflık olur. Çünkü bütün elçilerin, beylerin, kumandanların dâvetli bulunduğu, yani yüzlerce ekâbir için hazırlanmış ziyafette bilhassa hükümdarın önüne bizzat Çaşnigir eliyle bayatlamış tavuk eti gelmesine imkân yoktur. Bunu bir suikast olarak kabul etmek lâzımdır. O halde suikasti kimler hazırlamıştır:

1 — Melike-i Âdile ve taraftarlarının Suriye seferini akim bırakmak için irtikâp ettikleri bir cinayet olmak ihtimali vardır. Amca ve kardeş oğularının taht ve mülklerini altüst edecek olan bu seferi önlemek için Suriye elçileri Melike-i Âdile'yi de teşvik etmiş olabilirler. Fakat Melike-i Âdile kendi oğlunun veliaht gösterilmesi ve keyfiyetin ümeraya kabul ettirilmiş olması gibi büyük bir lütuf karşısında iken bu cinayete teşebbüs etmesi ihtimali azalır.

2 — Erzincan'a gönderilmek suretiyle merkezden uzaklaştırıldığı için gayri memnun olan II. Keyhüsrev ile anası Mahperi Hatunun (49) idare ettiği bir suikast olmak ihtimali daha kuvvetlidir. Keyhüsrev ile anasının fikirlerine; Şamlılara mensup şehzadenin anası tarafından yakınları olan Şam ümerasının müstakbel ikbalini kıskanan Anadolu ümerasının da Keyhüsrev'i desteklemiş olması mümkündür. Çünkü Keykubad'ın vefatı bunlar tarafından gizlenmiş, Keykubad'ın vasiyeti hilâfına olarak Keyhüsrev hükümdar ilân edildikten sonra ölüm haberi açıklanmıştır. Keykubad'ın vasiyetini yerine getirmek arzusunu izhar etmiş olan ve dolayısıyla suikastten haberleri olmadığı anlaşılan ve başta Kırhan olduğu halde Hüsam üd-din Kaymaz, ordular kumandanı Kemal üd-din Kâmyar gibi ümera, Melike-i Âdile ve çocukları birer suretle bertaraf edilmiş veya öldürülmüşlerdir. Bunlar gösteriyor ki cinayet Keyhüsrev ile anası ve bunlara taraftar olanların işidir, Keyhüsrev hükümdar olunca üç gün matem tutuldu. Keykubad'ın cenazesi Konya'ya naklolunarak kolumuz olan türbeye defnedildi. Keykubad'ın ölümü Ramazan Bayramı günlerinde 4 Şevval 634 Pazartesi gecesi vâki olduğunda İbn-i Bibi nüshaları müttefiktir. Konya Aksaray yolundaki Sa'd üd-din Köpek Kervansarayının dış kapısındaki 634 tarihli kitabede Keyhüsrev hükümdar gösterilmiştir ki kitapların yazdığı tarihe uygundur.

(48) Yazıcı Ali Selçuknamesi sayfa 597

(49) Tokat'ın Pazar nahiyesindeki Kervansaray kitabesinde bu cihet açıklanmıştır. İ. H. Uzunçarşılı Kitabeler sayfa 75.

Selçuknamelerden inceleyip hülâsa ettiğimiz şu malûmata göre Alâ üd-din Keykubad Anadolu Selçuk devletinin kemal devrini yaşamış ve yaşatmış büyük hükümdardır. Siyasette, askerlikte şüphesiz yüce bir kahramandır. İlimden nasibini almıştı, geceleri din ve tarih kitapları okur ve ibadet ederdi. İlim ve âlimleri sever ve korurdu. Zamanında Anadolu refah ve saadete kavuşmuş bir çok âlimler ve şairler Anadolu'ya göç etmişlerdi. Onun hükümdarlık günlerinde Sultan ül-ulema ve oğlu Hazreti Mevlâna Konya'ya gelmişlerdir. Memleket imarında Anadolu'nun Türkleşmesinde yüksek himmetler göstermiş, zamanında yüzlerce cami, mescit, kervansaray, köprü ve başka hayır eserleri yapılmıştır. Moğal akınlarına karşı yurdu müdafaa edebilmek için Sivas, Kayseri, Niğde, Konya, Karahisar gibi şehirlerin kaleleri tahkim edilmiş veya yeniden yaptırılmıştır. Adaletliydi, bilhassa kul hakkını pek çok gözetirdi. Bunlardan fazla olarak cevhercilikte ihtisas sahibi idi.

Buraya kadar Alâaddin Camii ve türbelerinin yapılmasında emir ve hizmeti geçmiş hükümdarların zamanlarına ait olayları ve türbede medfun olan hükümları tebarüz ettirerek yazmış olduk. Yukarıda kitabeler kısmında açıklandığı gibi cami, Alâaddin Keykubad zamanında ikmal edilmiş olduğu için adına Alâaddin Camii denilmiştir. Mevzuu uzatacağı için bundan sonra tarihi vukuatı kısaca yazıp yalnız hükümdarların ölüm tarihlerini inceleyeceğiz. Böyle yapmamızın başlıca sebebi Alâ üd-din türbelerinde medfun olan hükümdarların kimler olduğu hakkındaki ihtilâf ve tereddütleri ortadan kaldırmaktır. Şimdiye kadar yapılmış neşriyatta I. Keykubad ve kardeşi I. Keykâvus zamanlarında yapılmış olan ikinci türbe nazarı itibare alınmadan yalnız Kılıçaslan zamanında yapılmış olan birinci türbedeki sekiz mezarı görerek bunların hangi hükümdar olduklarına dair kat'i bir hüküm ifade etmeyen mütalâalar yürütülmüş (50) ve yine yukarıda işaret edildiği gibi tarihî hakikatlere uymayan isimler yazılmış olmasıdır. Halbuki durum toptan gözönüne alınırsa zamanla bir çok tahripler, onarımlar vâki olmuş, mezarlar bozulmuş, yazılar karışmış, ikinci türbe başka hizmetlerde kullanılmış böylece türbelerdeki hangi mezarın, hangi hükümdara ait olduğunu kat'iyetle tesbite maddî imkân kalmamıştır.

II. KEYHÜSREV

I. Keykubad'ın yerine geçen oğlu II. Keyhüsrev'in 644 de Tarsus seferini müteakip vefat ettiği yazılıdır. (Halil Ethem. Kayseriye şehri. sayfa 71). Ermeni müverrihleri ordu Tarsus seferindeyken Keyhüsrev'in Alâiye'de bulunduğunu, orada ansızın vefat ettiğini yazırlar. (Aynı eser sayfa 84). Ebül Fereç Keyhüsrev'in 644 H. 1246 M. sonbaharında öldüğünü yazmıştır. (Türk Tarih Kurumu neşriyatı, Ebül Fereç Tarihi cilt II, sayfa 545). Keyhüsrev'in Köseadağı harbini müteakip Antalya ve Alâiye taraflarında dolaşmakta iken 23 Safer 644 de Hafakan marazından vefat ettiği tesbit edilmiştir. (Hayrullah Efendi Tarihi cilt I, sayfa 33; Matbaa-i Âmire tab'ı) II. Keyhüsrev Tarsus kalesini muhasara ettiği sırada hava çalmasından hastalanıp Konya'ya geldiği, 15 Recep 643 de Konya'da vefat ettiği ve padişahlar türbesine defnolunduğu kayıtlanmıştır. (Paris nüshası Anonim Selçukname, matbu nüsha, metin kısmı sayfa 50). Görülüyor ki II. Keyhüsrev'in 644 de öldüğünü yazan mehzalr ekseriyeti almaktadır. Konya'da padişahlar türbesine defnedildiğini açıklaması bakımından Anonim Selçuknamenin verdiği malûmat önemlidir. Keyhüsrev'in zamanındaki tarihî olaylar çok hazindir. Bu devletin çökmesini hazırlamıştır.

(50) Laytved, Konia. s. 27, 28. Yedigün Dergisi. Sayı 620. 6 Ocak 1945. Clément Huart. E'pigrachie Arabe. s. 50

II. KEYKÂVÜS

II. Keyhüsrev'in oğlu olan II. Keykâvus'un bir çok kardeş kavgaları, Moğol mücadelelerinden sonra Alâşehir'e, oradan İstanbul yoluyla Kırım'a iltica ettiğini biliyoruz. Kırım Sultanı Berkehan akrabası idi. Keykâvus'un iki oğlu ve maiyeti halkının geçimine karşılık olmak üzere Sulha ve Soğdak vilâyetleri kendisine verildi. Burada tam onsekiz yıl kaldı. Öleceği günlerde oğullarını, beraberinde Kırım'a gelmiş olan adamlarını yanına topladı. Yüzünü büyük oğlu Mes'ud'a dönerek birinci vasiyetim şudur: diye anlatmaya başladı. "Babamın vefatında devlet büyükleri beni tahta çıkardılar, onların güzel terbiyeleriyle büyüdüm fakat sonra tecrübeli vezirlerin fikirlerine uymayan hareketlerde bulundum. Ehli-yetsizlerle babasının sofrasında iki ekmeği bir arada görmemiş kimselere beylikler, kumandanlıklar verdim. Bu yüzden rikbetlere uğradım. Sen öyle bayağı adamlar, maskaralar, dalkavuklarla düşüp kalkma, deniz yoluyla baba yurduna, oradan İlhan'ın huzuruna git, onun hizmetinde sebat et, belki ecdadımızdan kalan mülkten sana bir pay ayırır. İkinci vasiyetim; ben ölür, sen memleketine kavuşursan kemiklerimi baba memleketime götürmek, baba ve dedelerimin yanına defnettirmektir. Allah aşkına bu vasiyetimden dışarı çıkmıyasın." dedi ve ruhunu teslim etti. Mehazlerin hiç birinde kemiklerinin Konya'ya nakledildiğine dair bir kayıt yoksa da oğlu Mes'ut hükümdar olunca bu vasiyetin yerine getirilmiş olması kuvvetli ihtimallerdendir. Nitekim Kadı Ahmet Hotani II. Keykâvus'un Sivas'ta, II. Keykubad'ın Erzurum'da, II. Mes'ut'un Simre'de metfun olduklarını bu üç nefer hariç diğer Selçuk hükümdar ve evlâtlarının cümlesi Konya içindeki cami yanında bulunan türbede medfun olduklarını yazar. (Elveled üş-Şefik. Sayfa 302). Keykâvus'un ölüm tarihi hakkında ihtilâf vardır (51). Yukarıdaki vasiyetinihülâsa ettiğimiz İbn-i Bibi tercümesinde Keykâvus'un ölümü üzerine oğlu Mesud'un Anadolu'ya geliş tarihi 679 olarak gösterilmiştir. Babasının öldüğü sene yola çıktığı düşünülürse babasının ölüm yılı olarak da 679 senesi kabul olunabilir.

II. KEYKUBAD

Üç kardeşler hükûmeti zamanında Keykâvus'u Kağan nezdine dâvet etmişlerdi. Keykâvus memleketten ayrılırken IV. Kılıçaslan taraftarları kendisini tahta çıkarmak istediler. Bunu haber alan Keykâvus Sivas'tan geri dönerek Konya'ya gelmiş Kağan'ın yanına kardeşi II. Keykubad'ı göndermişti. Keykubad yolda vefat etmiştir. Mehazlerimizdeki delâlete göre vefatı 655 tir. Çünkü 655 ten sonra diğer iki kardeşin ayrı ayrı ve müstakil olarak hükümdar olduklarını görüyoruz. II. Keykubad'ın nerede medfun olduğuna dair bir sarahat yoktur. Yalnız Elveled üş-Şefik'de annesiyle birlikte Erzurum'da medrese içinde medfun olduğu kaydı vardır. Sayfa 302.

IV. KILIÇASLAN

Kılıçaslan kardeşi Keykâvus'u bertaraf ettikten sonra yalnız başına hükümdarlık yapmakta idi. Pervana Muin üd-din Süleyman ile araları açıldı. Pervane, Hatiroğlu Şeref üd-din ilede elbirliği yaptı. Moğol ümerasını da ikna ederek Kılıçaslan'ı Aksaray'a dâvet ettiler. 664 de orada boğdular. Cenazesi Konya'ya nakledildi. Alâ üd-din türbesine defnolundu. Bu hususta Selçuknamelerle Mevlevî Menekipleri müttefikler (52). Yalnız bunun

(51) Hammer'de Keykâvus'un ölüm tarihi 667 (1268), cilt I, sayfa 309 gösterilmiştir. Elveled üş-Şefik'te ise 671 de Kırım'da öldüğü yazılıdır. Sayfa 296. Hasan Fehmi Turgal. Münecceimbaşı'ya göre Anadolu Selçuklileri sayfa 73 de 678, 679 seneleridir.

(52) Menakıb ül-Ârifin tercümesi matbu nüsha. Cilt I. Sayfa 158.

da vefat yılı ihtilâflıdır. İbn-i Bibi nüshalarında 664 yılında öldürüldüğü yazılıdır (53). Aksaray'de ayrı tarihi kabul eder (54). Durağanda III. Keyhüsrev zamanında yapıldığı kitabelerinden anlaşılan Pervane Kervansarayı kitabesi de 664 tarihlidir. Bunlara mukabil meskukat kataloglarında 663 yılında III. Keyhüsrev namına basılmış paraların bulunması Kılıçaslan'ın 663 yılında öldüğünü zannettirir (55). Paris nüshası Anonim Selçukname Kılıçaslan'ın 22 Cemaziyülâhir 664 Çarşamba günü Aksaray'da boğulduğunu, dört gün sonra cenazesinin Konya'ya nakledildiğini anlatmaktadır (56). Görülüyor ki 664 yılında ekseriyet vardır. Biz de bu seneyi IV. Kılıçaslan'ın ölüm yılı olarak kabul ediyoruz.

III. KEYHÜSREV

IV. Kılıçaslan Aksaray'da boğulunca oğlu Keyhüsrev'i 664 yılı Recep ayının evvelinde tahta çıkardılar (57). Hükümdarlığı 18 yıl kadar devam etti. Kırım'dan gelip saltanat dileğiyle İlhan nezdine gitmiş olan II. Mes'ud'un talebi üzerine memleket III. Keyhüsrev ile II. Mes'ud arasında taksim edilmişti. İlhan'ın yanında bulunan III. Keyhüsrev bu taksime razı olmadı. Erzincan'a geldiği vakit itirazlarını yükseltmeye başladı. Memlekette yeniden bir karışıklık çıkmasından korkan devlet büyükleri kendisini Erzincan'da katlettirdiler. Aksaray'de vefat tarihi yoktur. Müneccimbaşı 681 de ve Erzincan'da öldürüldüğünü yazmıştır. (58). Anonim Selçukname ise Erzurum'da öldüğünü yazar (59). Vukuatın gelişine göre Keyhüsrev'in vefat tarihi 682 dir. Fakat nerede medfun olduğuna dair bir kayda rastlayamadım.

II. MES'UT

II. Mes'ut 681 de III. Keyhüsrev'in katli üzerine rakipsiz olarak Selçuk tahtına oturdu (60). Fakat bütün idare işleri Moğolların eline geçmişti. Moğol ümerası Anadolu'da hatıra gelmedik zulümler yapmakta pek ağır vergiler almakta idiler, bu yüzden memleket haraboluyordu. Bir aralık Mes'ud'un kardeşi Kiyumras Kastamonu taraflarında hükümdarlığını ilân etti. Kendisini bastırmaya gelen Mesut ve İlhan ordularını mağlûp eyledi. Çok geçmeden kendisi mağlûp ve bertaraf edildi. Moğol beylerinden Toğaçar ile Baltunun mücadeleleri, sonra Baltunun isyanı başgösterdi. Bu yüzden Anadolu asayişi bozulmuştu. Moğol beylerinin türlü zulümleri altında hayatından bıkmış olan II. Mesut Baltu isyanına iştirak etmiş olmak suçu ile yargılanarak Hemedan'da hapsolundu (694-1295). Anadolu'da Selçuk hükümdarlığı lâğvedilerek Muin üd-din Mehmet, Cemal üd-din Mehmet, Tiflis'li Kemal üd-din ve Şeref üd-din Osman adında dört beye taksim olundu, Bunlar Anadolu'da bir çok zulümler yapmakta idi. 696 yılında Kazan Han Anadolu'yu tekrar bir hükümdar emrine vermeyi düşündü. III. Keykubad hükümdar tayin edildi.

III. KEYKUBAD

III. Keykubad babası Feramürz ile Bizansa iltica etmişti. Feramürz Bizans imparatorunun zindanında öldükten sonra 695 senesine kadar imparatorun yanında kal-

(53) İbn-i Bibi Muhtasarı tercümesi. Sayfa 272.

(54) Aksarayı tercümesi. Sayfa 172.

(55) Ahmet Tevhit. Katalog, kısım 4. Sayfa 298 Takvim-i Meskukat-ı Selçukiye sayfa 81. Meskukatındaki seenlerde birler onlar hanesi divani rakamı olduğu için okunuşları şüphelidir.

(56) Matbu nüsha, metin kısmı sayfa 56.

(57) Aynı eser sayfa 56.

(58) Müneccimbaşıya göre Anadolu Selçukileri sayfa 83.

(59) Anonim Selçukname Metin kısmı sayfa 65.

(60) II. Mesut 25 Rebülâhir 680 Salı günü Konya'da cülûs etti. Sultan Velet Divanı matbu nüsha, sayfa 224.

di. O sene imparator Keykubad'ın yanındaki adamlarıyla birlikte İlhan'ın huzuruna gitmesine izin verdi. İlhan bunları iyi karşıladı. Yanına Moğol beyleri katarak Keykubad'ı Anadolu'ya gönderdi. Anadolu'nun tamamı Keykubad'a verilmiş, yalnız Simre, Kastamonu, Sinop, Samsun, İznik ve Kayseri sınırlarına kadar olan yerler II. Mes'ut oğlu Gazi Çelebi'ye ayrılmıştı. Gazi Çelebi ölünceye kadar komşu devletlerle mücadele ve mücahedelerde bulundu. Deniz harplerindeki başarısı ile şöret kazandı. Keykubad ise yanındaki Moğol beyleriyle Anadolu'da yeniden zulümler yapmağa başlamışlardı. 698 de ümeradan Sülemiş bunlara karşı isyan etti. Bu isyan hayli devam ettikten sonra Emir Çoban kumandasındaki bir Moğol ordusuyla bastırılabilirdi. Sülemiş Şam'a kaçtı, adamlar ıdağıtıldı. Seferihisar'da, Niğde'de başka isyanlar da oluyordu. Muin üd-din Pervanenin oğlu Mühezzib üd-din Mes'ut da Bafra ve Samsun taraflarında müstakil olarak yaşıyordu. Moğol beyelerinden Mücir üd-din Emir Şah buna kızını vermek suretiyle ve 691 de tatlılıkla yatıştırmağa çalışmıştı. Sülemiş Şam tarafından Anadolu'ya hareket ederek ikinci defa isyan etmiş, III Keykubad Diyarbakır'a kaçmıştı. İlhan Şamlılarla harp halinde olduğu için Anadolu'ya yardım gönderemedi. Bundan istifade eden Sülemiş Anadolu'yu kasti, kavurdu, Nihayet Kayseri taraflarında tutularak öldürüldü. III. Keykubad İlhan Kazan Hanı karşıladı, ondan çok yakınlık gördü. Kazan Han Keykubad'ı kardeşinin kızı ile evlendirmekle beraber baştan başa Anadolu hükümdarlığını verdi. Yanına mutemet adamlar tayin etti. Keykubad iyi adamdı, fakat pek yumuşak huylu, zayıf tabiatliydi. Etrafını bir çok hâinler sardı. Beraberce Malatya'ya, oradan Divriğiye ve Sivas'a geldiler. Uğradıkları yerlerde hatır ve hayale gelmedik zulümler yaptılar. Keykubad'ın bu hareketlerini gören Sahibi Alâ üd-din ve Naibi Mücir üd-din Emirşah vaziyeti Kazan Hana bildirdiler. Kazan Han Abuşkayı Anadolu nazırı tayin etti. Keykubad'ı onun emrine verdi. Yaz kış yanından ayrılmamasını emretti. Keykubad bu emirler hilâfına olarak bir gece bütün mallarını bırakıp Abuşya'nın yanından Konya'ya kaçmıştı. Yolda soyuldu. Yanında bir kölesiyle Ürgüp'te bir mağaraya gizlenmişlerdi. Abuşka'nın gönderdiği adamlar bunları tutup Kazan Hanın huzuruna getirdiler. Bir çok dâvacılar da berber gitmiş, Keykubad'dan şikâyet etmişlerdi. Kazan Han Keykubad'ı öldürmek istiyordu. Fakat ailesi olan yeğenin ricası üzerine affedilerek İsfehan'a sürüldü. Orada adamlarıyla yaptığı bir kavga neticesinde öldürüldü. Cenazesinin Anadolu'ya getirilip getirilmediğine dair me hazlerde bir kayıt yoktur.

II. MES'UT'UN İKİNCİ HÜKÜMDARLIĞI

Keykubad İsfehan'a gönderilince Anadolu hükümdarlığı Hemedan'da bulunan II. Mesud'a verildi. Mesut, Musul yoluyla 701 yılında Anadolu'ya geldi (61). Mesut, Abuşka, Sahip, Alâ üd-din ile elbirliği yaparak memleketin tamine ve asayişin islahına çalışıyorlardı. Niğde ile Aksaray arasında bugünkü Gelveri bucağı yanındaki Karahisar kalesinde Hacıoğlu adında birinin isyan ettiği duyuldu. Adları geçen üç kişi Hacıoğlu'nun üzerine gittiler. Kale muhasara edilmişti. Henüz zaptedilmeden Kazan Hanın ölüm haberi geldi. Muhasarayı bırakıp gittiler. II Mesut Kayseri'ye döndüğü sırada nüzül isabet etti. Bir yıl kadar böylece yaşadı. 704 yılında vefat etti. Cenazesi hemşiresinin medfun bulunduğu Simre'ye naklolundu. I. Mesut'un Simre'ye nakledildiğini yazan tarihlerde bir yanlışlık olacağını yukarıda işaret etmiştik. Bu II. Mesut'un Simre'ye nakli doğrudur. Çünkü II. Mesud

(61) Bu tarih Elveled üş-Şefik'te (Curra-i Şevval 702) dir. Sahife 301.

(62) II. Mesud'un annesi Orbay hatun Türbesinin de Amasya'nın Lâdik simresinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Türk Tarihi Encümeni mecmuası yıl. 15. s. 309.

zamanında Simre Selçuk vilâyetleri arasındadır. Elveled üş-Şefik (sayfa 302) de açıkladığına göre Mesud'un kız kardeşi Simre'de medfundur (62). Fazla olarak II. Mesud'un oğlu Sultan Altunbaş'ın bir müddet sonra oralarda hükümet kurmayı çalışmış ve geniş vakıflar yapmış olduğunu görüyoruz (63).

BEŞİNCİ BÖLÜM

Alâ üd-din Camiinin inşasında ve onarılmasında hizmeti geçen diğer hükümdar, ümera ve sanatkârlar.

1 — *Selçuk devri*: Camiin Mes'ut ve Kılıçaslan zamanındaki inşaatında minberi yapan Ahlath Mengümberti, II. Kılıçaslan türbesinin mimarı Abd ül-Gaffar oğlu Hocalı Yusuf'un hal tercümelerine dair bir malûmatımız yoktur. I. Keykûvus ve I. Keykubat zamanındaki ilâve inşaata nazaret eden, kitabelerde adı geçen Ayas Selçuk ümerasındandır. I. Gıyas üd-din Keyhüsrev ile beraber gurbetlerde bulunmuş bir çok zahmetler çekmiş, zamanının acı, tatlı hâtıralarını yaşamıştı. I. Keyhüsrev ve oğullarının saltanat günlerinde bu emektar adamlarına büyük mevkiler vermişlerdir. Kitabelerden anlaşıldığına göre I. Keykâvus ve I. Keykubat'ın atabeyidir, Camiin mütevellisidir. Ayaz, Keykubat'ın Kayseri'de zevk ve sefaya daldığı vakit Mülbariz üd-din Ertokuş'la yanına giderek onu fütuhata teşvik etti. Ayaz'ı Çemişgezek kalesinin fethinde Ertokuş'la yaptıkları Ermeni seferlerinde yenilmez bir kumandan olarak görüyoruz. Selçuknameler onun kuvvet ve servetinden, evlât sahibi olduğundan bahsederler. Fakat ölüm, doğum tarihleri hakkında bir kayda rastlıyamadım. Ayaz hakkında M. T. H. Houtsma Tab'ı Selçukname sayfa 84, 103, 105, 108 de malûmat vardır. Bu ilâve inşaatında mimar olduğu anlaşılan Havlan oğlu ve Dimişklî Mehmet ile çini ustası dediğimiz Erdişah hakkında kitabelerde yazılmış vasıflarından başka müsbet bir malûmata rastlıyamadım.

2 — *Osmanlı devri*: 1307 yılında yapılan tamir kitabesinde adı geçen hükümdar ve ümera: Alâ üd-din Camii yıllarca harap kaldıktan sonra Osmanlılardan II. Abdülhamit zamanında esaslı bir şekilde tamir edildi. Abdülhamit hükümdar olunca 1878 Rus harbi başlamış, harplerin sonu gelir ümidiyle Kanun-i Esasiyle Meşrutiyet ilân olunmuş ise de bir yıl sonra ilga edilmişti. Büyük devletler Çarlık Rusyanın büyümesini istemedikleri için Berlin muahedesinde ona az yer vermişlerdi. Fakat Türkiye elindeki memleketlerin yer yer istiklâl kazanmasına gözyumuluyordu. II. Abdülhamit zamanında Romanya, Sırbistan, Karadağ müstakil oldular. Tiselya Yunanistan'a, Bosna-Hersek Macaristan'a katıldı. Evvelce Bulgar Prensiği teessüs etmişti. 1885 te şarkı Rumeli de ilâve edilerek istiklâl kazandı. 1899 da Yunan harbini kazanmıştık. Fakat elimize bir şey geçmedi. Anadolu'da, Rumele'de, Yemen'de isyanlar oluyordu. İdare baştanbaşa bozulmuştu, hafiyelik hüküm sürmekte idi. 24 Temmuz 1908 de ikinci defa Meşrutiyet ilân edildi. Nihayet 31 Mart vak'ası üzerine Rumeli'de hazırlanan Hareket Ordusu 1909 da İstanbul'a geldi, Abdülhamid'i tahttan indirdi. Abdülhamit zamanında Konya'da ve Avlonyalı Ferit Paşanın vâliliği zamanında Sadr üd-din Kunevî Camii, Ali Gâv Medresesi tamir olunmuş, Buğday Pazarı, Konya İdadisi inşa olunmuş, Konya'ya içme suları getirilmiş ve Alâ üd-din tepesindeki su depoları yapılmıştır.

Sururi Paşa: Alâiye'nin İbradı kasabasında 1827 de doğdu. Hocalardan Şeyh Hacı Nazif

(63) Bu vakfiyelerin asıllarını Havzalı merhum Çonoğlu Mustafa elinde görmüştüm. Vakfiyeler aynı mecmua yıl. 15. s. 317-326 de neşredilmiştir.

efendinin oğludur. Antalya Medreselerinde okudu. Müderris ve kadı oldu. Kadılıktan idare işlerine geçmişti. Kazaskerken vezir oldu. Bazı sancaklarda mutasarrıflık, sonra Trabzon, Sivas ve Konya'da valilik yaptı. II. Abdülhamid'in yakın adamlarından olduğu için Mithat Paşa merhumun muhakemesinde, Mahkeme Reisliği yaptırıldı. Abdülhamid'den aldığı emirlerle hükümler verdi. 1890 da öldü. Oğlu Nazif Sururi edip ve şair bir zat olmakla beraber, hafiyeliğiyle meşhurdur (64).

Tahir Paşa; Tamir kitabesini yazan şairdir. Konya'da Mecidiye zade diye anılan bir ailedendir. Konya Rüştüyesini bitirdikten sonra Adliyeye intisap etmiş, istinâf âzalığı yapmıştı. Mütetebbi, zeki bir adam olan Tahir Paşaya II. Abdülhamid sivil pašalık vermişti. Kardeşi Ali Bey ile 1306 yılında Dursunoğlu Camiini tamir ettirmişler. O sene içinde yine iki kardeş babaları Hacı Mehmet Efendi namına bir de çeşme yaptırmışlardır. Tahir Paşanın mezarı Konya'daki Üçler kabristanında bir duvar içine alınmış olan aile kabristanındadır. 310 yılında vefat ettiği mezar taşında yazılıdır.

Bu bahsi bitirirken ilâve edelim ki Alâ -üddin Camii Osmanlı devrinde bir çok onarımlar görmüş, üstünün karını attırmak için vakıflar bile yaptırılmıştır. Konya Müzesinde bulunan Şeriye Sicil defterinde bu onarımlara, vakıf mütevellilerine, imam ve hatiplerine dair bir çok kayıtlara rastlanmaktadır. 9 Cemaziyelâhır 1074 tarihli bir onarımı o tarihlerde yapılan onarım keşiflerini Camiin hademe-i hayratını göstermesi bakımından önemli gördüğümüz kayıt suretini aynen dercediyoruz:

[Sultan Alâaddin Camiinin meremmatı keşfidir.

Mahmiye-i Konya'da merhum ve mağfurun leh Sultan Alâ üd-din Gazi tâbe serahu camii şerifinin vaızı Şeyh Mehmet efendi ve imamı Mehmet efendi İbni Şeyh Mehmet Efendi ve nazırı Mehmet Çelebi ve kâtibi Seyit İbrahim Çelebi ve cabisi Hasan ve İsmail nam kimesneler vesairi meclis-i şera gelip, takrir-ikelâm edip cami mezburun bazı yerleri harabe müşrif olup meremmata muhtaç olmağile canib-i şer'den üzerine varılıp keşf ve tahrir olunması matlubumuzdur. Dediklerinde taraf-ı şer'den Mevlânâ Ahmet Çelebi ve Çuhadar Recep Beşe ve mimarbaşı Molla Osman tayin ve irsal olunup, onlar dahi zeyl-i kitabta isimleri mastur olan Müslimin ile cami-i mezkûrun üzerine varıp nazar eylediklerinde evkat-ı hamse eda olunan mihrabın üzerinde çürüyen beş özü açıp yeniden örtülmesi ikibin akçe ve şimal tarafında avratlar kapısı üzerinde çürüyen iki çar köşeyi dörtbin akçe ve camlar meremmatına üçbin akçe ve dört pencerenin muşammaı ve dört kapı perdesinin meremmatına bin akçe cem'an onbin akçeye tahmin olunduğu Mevlâna'yı mezbur mahallinde tahrir edip badehu meclis-i Şer'a gelip alâ vukuihi haber verdikten sonra evkafı mezbure mütevellisi Mahmut Çelebi davet-i şer'olunup keşfolunduğu üzere mal-i vakıftan cami-i mezburun meremmata muhtaç olan yerlerini tamire müteveli-i mezbura tenbih birle ma veka bittalep ketbolundu. Hurrire fil-yevm it-tasi' fi cema dilâhır lisene erbaa ve seb'in ve elf.

Şahitler:

Mehmet Bin Mustafa, Şaban Bin İbrahim, Musa Bin Ali, Sefer Çelebi Bin İbrahim, Süleyman Hoca El'İmam, Mahmut Çelebi Bin Veli, Ali Çelebi Bin Murat.]

Camiin en son ve esaslı tamiri Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğünce — Selçuk Müzesi açılması düşüncesiyle — 90.000 lira sarfedilerek 1949 - 1951 yıllarında yaptırılmıştı. 1953 - 1954 senelerinde bakiye onarımları da Vakıflar Umum Müdürlüğünce ele alınarak Cami ibadete açılmıştır.